

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
СПЕЦІАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ТА СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу
(м. Київ, 23 червня 2022 року)

УДК 343.98:343.32(063)
Е45

*Рекомендовано до друку Науково-технічною радою
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України (далі – ІСТЕ СБУ)
(протокол № 03/2022 від 06.09.2022 р.)*

Організаційний комітет:

ГОЛОВА

Андрій СВИНЦИЦЬКИЙ – к.ю.н., Заслужений юрист України, директор ІСТЕ СБУ;

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ

Павло КАВЕШНИКОВ – перший заступник директора ІСТЕ СБУ;

Андрій ПАДАЛКА – д.ю.н., доцент, заступник директора ІСТЕ СБУ;

Микола ОЧЕРЕТНИЙ – заступник директора ІСТЕ СБУ;

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

Тетяна БУДКО – д.ю.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки, головний науковий співробітник (наукової установи) ІСТЕ СБУ;

Вікторія БІЛА – д.ю.н., доцент, головний науковий співробітник (наукової установи) ІСТЕ СБУ;

Андрій ЛИСЕЮК – к.ю.н., головний науковий співробітник (наукової установи) ІСТЕ СБУ;

Віталій БОНДАРЧУК – к.ю.н., заступник начальника Центру спеціальних та судових експертиз ІСТЕ СБУ;

Маргарита КУЧЕРЕНКО – спеціаліст II категорії ІСТЕ СБУ

Тези друкуються в авторській редакції.

Відповідальність за точність, об'єктивність
та достовірність матеріалів покладено на авторів.

Погляди та думки, представлені в тезах доповідей та презентаціях,
належать авторам і не повинні сприйматися як офіційна позиція ІСТЕ СБУ

Е45 **Експертне забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності** : матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Київ, 23 червня 2022 року). – Львів-Горунь : Liha-Pres, 2022. – 106 с.

ISBN 978-966-397-258-9

Видання містить матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу «Експертне забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності», що відбувся 23 червня 2022 року у м. Києві й висвітлює актуальні питання призначення та проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях за фактами колабораційної діяльності, можливості судової експертизи у доказуванні фактів колабораційної діяльності, методологічні особливості проведення судово-лінгвістичних експертиз у кримінальних провадженнях за фактами колабораційної діяльності, проблемні аспекти правової оцінки висновків експертів у провадженнях даної категорії.

Розраховане на представників суб'єктів сектору безпеки, співробітників судових, правоохоронних органів, установ судової експертизи, адвокатів та фахівців у галузі права, науковців, викладачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів закладів вищої освіти.

УДК 343.98:343.32(063)

ISBN 978-966-397-258-9

© ІСТЕ СБУ, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ	7
<i>Андрушко О.В.</i> ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ТА ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА Ч. 1 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ	7
<i>Брайко Ю.І.</i> МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	12
<i>Будко Т.</i> КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ВИПРАВДУВАННЯ, ВИЗНАННЯ ПРАВОМІРНОЮ, ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, ГЛОРИФІКАЦІЯ ЇЇ УЧАСНИКІВ (ЕКСПЕРТНО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)	17
<i>Герасименко О.А., Фесюнін В.М.</i> КОМПЛЕКСНІ ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	29
<i>Дивнич А.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	33
<i>Єгорова Т.М.</i> ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У СКЛАДІ КОМПЛЕКСНОЇ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	37
<i>Cataraga O., Petcovici P.</i> OBSERVATIONS ON EXPERT ASSURANCE IN COURT CASES RELATED TO COLLABORATIONIST ACTIVITY	42
<i>Книженко О.О., Ангелуца Н.П.</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	50
<i>Ковкіна Є.В.</i> ОСНОВНІ ОБ'ЄКТИ Й ЗАВДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ МОВЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	55

Міщенко Т.М. СУДОВО-ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА У РОЗСЛІДУВАННІ ФАКТІВ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	60
Орлеан А.М., Берднік І.В. ОРІЄНТИРИ РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ч. 1 ст. 111-1 та ст. 436-2 КК УКРАЇНИ	67
Рожков Ю.О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ст. 111-1 КК УКРАЇНИ)	71
Рубащенко М.А. ПРОБЛЕМАТИКА ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ ТА ПУБЛІЧНИХ ЗАПЕРЕЧЕНЬ: СУДОВО-ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА І КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО	75
Свінцицький А., Біла В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 111-1 КК УКРАЇНИ «КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»	79
Топчій В.В. МОЖЛИВІ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ, ЯКЕ МІСТИТЬ ОЗНАКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	84
ПОВІДОМЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	89
Луцюк Д.П. ЛІНГВІСТИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ	89
Мевша А.В. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ФАКТУ ПЕРЕДАЧІ КРАЇНИ-АГРЕСОРУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДИСЛОКАЦІЮ ВІЙСЬКОВИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	92
Тиць Є.А. РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИКИ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОЛАБОРАЦІОНІЗМОМ	96
Шейда О. ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ КОЛОБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	100

ВСТУП

15 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 3 березня 2022 року № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». За три місяці чинності норм ст. 111–1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Колабораційна діяльність» вже зареєстровано 1223 кримінальні провадження за ознаками злочинів, передбачених цією статтею, що свідчить про актуальність і необхідність вироблення єдиного підходу до розуміння змісту й обсягу понять «колабораціонізм», «колабораційна діяльність», ознаки провадження останньої.

Злочини проти основ національної безпеки, особливо вчинені в період воєнного стану, приховують надзвичайно велику суспільну небезпеку, а отже, потребують швидкого й ефективного розслідування фактів їх вчинення. Це завдання, серед іншого, може бути розв’язане через залучення можливостей судової експертизи.

Розслідування злочинів за фактами колабораційної діяльності вимагає застосування спеціальних знань у різних галузях, де вагому роль відіграє судово-лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза.

Експерти-лінгвісти Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (далі – ІСТЕ СБУ) володіють значним досвідом у проведенні відповідного виду судових експертиз і понад 20 років працюють над розробкою нових перспективним напрямів семантико-текстуальних досліджень з метою супроводження розслідування злочинів проти основ національної безпеки, в тому числі за ознаками державної зради (ст. 111 КК України).

Водночас беззаперечною є необхідність об’єднання зусиль фахівців національних та зарубіжних експертних установ з метою якнайшвидшої адаптації наявних напрацювань для ефективного застосування у кримінальних провадженнях за новими статтями КК України: «Колабораційна діяльність» (ст. 111–1 КК України) та

«Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» (ст. 436–2 КК України).

Основними питаннями фахових дискусії повинні стати методологічні особливості проведення судово-лінгвістичних експертиз у кримінальних провадженнях за фактами колабораційної діяльності та проблемні аспекти правової оцінки висновків експертів у провадженнях цієї категорії. Крім того, важливим є обговорення різних аспектів експертного забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності, у тому числі особливості проведення комплексної психолого-лінгвістичної та комп'ютерно-технічної експертиз.

Необхідним видається також налагодження комунікацій між учасниками кримінального провадження, зокрема між сторонами обвинувачення і захисту та експертом. Обговорення актуальних питань експертного забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності дає змогу поглибити знання слідчих, прокурорів, адвокатів щодо меж компетенції судового експерта-лінгвіста, питань, що можуть бути розв'язані судово-лінгвістичною експертизою, а також уникнути типових помилок при призначенні відповідних видів експертиз.

Міжнародний науково-практичний круглий стіл «Експертне забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності» (далі – Круглий стіл) повною мірою виконав окреслені вище завдання. Представлений збірник тез доповідей є узагальненим та систематизованим викладенням матеріалів обговорень і розрахований на широке коло фахівців сектору безпеки, співробітників судових, правоохоронних органів, установ судової експертизи, закладів вищої освіти.

*Директор Українського
науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
Андрій СВИНЦИЦЬКИЙ*

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-1>

Андрушко Олександр Вікторович

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії права

та кримінально-процесуальної діяльності

Національної академії Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького,

м. Хмельницький, Україна

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ТА ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА Ч. 1 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ

У ч. 1 ст. 111–1 КК України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року № 2108–ІХ встановлено кримінальну відповідальність за «публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невиконання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України». Учинення таких дій «караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років».

Досудове розслідування у кримінальних провадженнях за ст. 111–1 КК України за правилами предметної підслідності здійснюють слідчі органів безпеки (ч. 2 ст. 216 КПК України). Для них обов'язковим

є встановлення усіх обставин кримінального проступку, що підлягають доказуванню, на виконання вимог ст. 91 КПК України. До таких обставин, на нашу думку, слід віднести:

1) наявність/відсутність у діянні особи дії, що вказували б на ознаки інших кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 111, ч. 2–8 ст. 111–1, ст. 111–2, 436–2 КК України (для вирішення питань кваліфікації);

2) факт події кримінального правопорушення, а саме:

час – дата, години, хвилини, у які безпосередньо вчинено протиправні дії. В окремих випадках указується проміжок часу, протягом якого вчинено правопорушення: «Приблизно у період з 5 березня по 9 квітня 2022 року в достовірно невстановлений час в достовірно невстановленому місці ОСОБА_1 з використанням власної сторінки в інтернет-мережі «Однокласники» з ніком «ОСОБА_2» здійснювала перепощування публікацій...» [1];

місце. У примітці до ст. 111–1 КК України указано, що «1. У частині першій цієї статті публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації». За вироками судів, постановленими за ч. 1 ст. 111–1 КК України, такими публічними місцями є: соціальні інтернет-мережі, частіше: «Однокласники» [2], «ТікТок» [3], «Фейсбук» [4], місце роботи [5], різні торговельні майданчики (магазини, ринки) [6], інші публічні місця (автобусні зупинки, багатоквартирні будинки тощо);

спосіб. З аналізу ч. 1 ст. 111–1 КК України та примітки до цієї статті загальними способами вчинення цього правопорушення є: 1) поширення закликів або 2) висловлення заперечення до невизначеного кола осіб.

Окремо у наукових публікаціях уточнено, що «відповідальність за ч. 1 ст. 111–1 КК передбачається за дії у вигляді публічних висловлювань-заперечень або закликів в одній із таких форм:

- публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України;
- публічне заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

– публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;

– публічні заклики до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора;

– публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України» [7, с. 199].

У матеріалах досудового розслідування необхідно детально вказати у чому виражалися такі заклики чи заперечення, приміром: «публічно заперечували здійснення збройної агресії Російської Федерації проти України та публічно закликали до підтримки рішень та дій держави-агресора (Російської Федерації)» [8], оскільки диспозиція розглядуваної частини кримінального закону є складеною, а тому може містити лише частину якихось протиправних дій. Також в ході розслідування слід деталізувати зміст висловлювань чи заперечень: «публічно заперечував здійснення збройної агресії Російської Федерації проти України, які виразилися, окрім іншого, у різного роду висловлюваннях, а саме: «... Где вы видели такую страну как Украина, где вы видели, что Путин издал указ, чтоб бомбить Украину... Правильно Путин делает, потому что избрали себе Президента какого там Зеленского – «жида» ...», а також не припиняючи своїх неприпустимих дій висловився на підтримку дій збройних формувань держави-агресора, які виразилися у вкрай низькому, ганебному висловлюванні, зокрема ще й при матерях «...Правильно русские военные делают, что убивают ваших детей» [5].

Способами поширення заперечень-закликів є також авторські публічні словесні заперечення-заклики, з одного боку, з іншого, викладені в Інтернеті чи в ЗМІ авторські текстові матеріали, фото, відеоматеріали, коментарі, або ж перепощення чужих матеріалів та власні коментарі до них;

інші обставини. До таких можливо віднести множинність та систематичність протиправних дій [9], що вимагає опису кожної з них.

Також, цей й коло осіб, до яких звернуті заклики чи заперечення, які є потенційними свідками, хоча закон не вимагає визначеної їх кількості. Наявність співучасників тощо;

3) *винуватість особи* – прямий умисел, а мотив і мета не є обов'язковими для кваліфікації елементами, і навпаки, є обов'язковими для доказування винуватості. У рішеннях судів чітко не простежується мотив та мета вчиненого, здебільшого констатується тільки сам факт вчинення проступку умисно у той чи інший спосіб. Інколи правильно зазначається: «з метою ослаблення національних інтересів України, сприяння російській федерації та її представникам у порушенні суверенітету України та тимчасовій окупації України, створення в суспільстві думки про виправданість та легітимність дій представників влади і службових осіб збройних сил російської федерації щодо вторгнення та окупації території суверенної держави України, розмістив на своїй сторінці в соціальній мережі «Фейсбук» дописи...» [2];

4) *розмір процесуальних витрат*. У справах цієї категорії кримінальних правопорушень цивільні позови не заявлялися, відсутні й процесуальні витрати (зокрема, нами таких не встановлено). Але не виключено, що можливі процесуальні витрати на проведення судових експертиз, отримання висновків спеціалістів та інші. А тому факт їх наявності чи відсутності повинен встановлюватися;

5) *обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення*, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження. Серед таких виділяємо:

- соціальний та професійний статус особи (громадянство винуватої особи – громадянство України (обов'язкова ознака для кваліфікації), трудова зайнятість, місце роботи, характеристики з місця роботи та місця проживання, судимість, приводи, нагороди, наявність/відсутність постійного місця реєстрації та проживання та ін.);
- психічний та психологічний стан особи (перебування/не перебування на обліку у лікарів нарколога та психіатра, зловживання/не зловживання спиртними напоями, конфліктність тощо);

– визнання/невизнання своєї винуватості (щире каяття (така пом'якшуюча обставина присутня фактично у всіх кримінальних провадженнях), яке полягає у відвертому осуді обвинуваченим своєї протиправної поведінки, активне сприяння розкриттю кримінального проступку та готовності нести відповідальність за вчинене).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 26.04.2022 у справі 1-кп/295/652/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104087105>
2. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 14.04.2022 у справі 1-кп/295/646/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103956165>
3. Вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 07.04.2022 у справі 1-кп/202/237/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103890814>
4. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 04.05.2022 у справі 1-кп/369/1626/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104208426>
5. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 15.04.2022 у справі 1-кп/296/590/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103969976>
6. Вирок Андрушівського районного суду Житомирської області від 25.04.2022 у справі 1-кп/272/96/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104087067>
7. Кравчук О.О., Бондаренко М.С. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2002. № 3. С. 198–204. URL: http://lsej.org.ua/3_2022/45.pdf
8. Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 04.04.2022 у справі 1-кп/0274/481/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145>
9. Вирок Коростишівського районного суду Житомирської області від 21.04.2022 у справі 1-кп/935/147/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104050620>

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-2>

Брайко Юлія Іванівна

кандидат філологічних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

Національного наукового центру «Інститут судових експертиз

ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса»,

м. Харків, Україна

МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нові норми кримінального права щодо колабораційної діяльності, передбачені статтею 111–1 Кримінального кодексу України, стосуються наявності в публічній інформації, поширеній засобами ЗМІ та інтернет-ресурсами, заперечення встановлення й утвердження тимчасової окупації частини території України, публічних закликів громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора тощо [1]. У час воєнного стану актуальність застосування ст. 111–1 КК України постійно зростає, збільшується кількість запитів щодо проведення судово-лінгвістичних експертиз із питань застосування мови в публічній сфері, тому постає нагальна потреба розроблення методики судової комплексної психолого-лінгвістичної та мистецтвознавчої експертизи.

Невід'ємною рисою людського спілкування є мультимодальність, яку слідом за зарубіжними вченими розуміємо широко – як «поєднання різних семіотичних ресурсів, або способів, у текстах та комунікативних подіях, такі як нерухомі й рухомі зображення, усне мовлення, писемне мовлення, макет, жести та/або проксеміка» [2]. Вирізняємо, відповідно, такі основні різновиди мультимодальних текстів:

1. Природні, тобто ті, які потребують інтерпретації вербальних символів і знаків інших систем, що традиційно супроводжують мовлення. Природні мультимодальні тексти можуть бути:

– одноканальними – слуховими (усні вербальні засоби + просодика (темп, тон, гучність, інтонація, логічні наголоси й ін.) та/або екстралінгвістика (як-от сміх, плач, покашлювання)) і зоровими (мова + графічні символи (почерк, символіка скорочень, зображення друкованих літер)) (тут і далі спираємося на класифікацію невербальних засобів спілкування Ф. Бацевича [3, с. 60]);

– двоканальними – слухо-зоровими, які можуть виявлятися в різних комбінаціях: усні вербальні засоби + просодика + кінесика (жести, міміка й ін.); усні вербальні засоби + просодика + екстралінгвістика + кінесика; усні вербальні засоби + просодика + таксика (поплескування по плечах, погладжування тощо); усні вербальні засоби + просодика + екстралінгвістика + кінесика + таксика та ін.

2. Штучні, тобто ті, які синтезують семіотично гетерогенні ресурси зі спеціальною метою (передовсім із метою впливу). Основними з них є:

– одноканальні: зоровий (писемні вербальні засоби + нерухоме зображення (малюнок, фото, картина, шрифт, схема, емограма тощо); писемні вербальні засоби + рухоме зображення (відео, анімована картинка); слуховий (усні вербальні засоби + музика / звукові ефекти);

– двоканальні: зорово-слухові (писемні вербальні засоби + зображення (рухоме або нерухоме) + музика / звукові ефекти));

Штучними мультимодальними текстами є плакати, афіші, обкладинки журналів, рекламні повідомлення, листівки з ілюстраціями, комікси, а також серіали, кінофільми, музичні кліпи тощо.

Сучасні науково-технічні досягнення вможливили появу специфічних три- і чотириканальних мультимодальних текстів, зреалізованих у кіноформатах: 5D – зорово-слухо-тактильний; 7D – зорово-слухо-тактильно-ольфакторний текст.

Мультимодальність стала й однією з провідних ознак інтернет-дискурсу, адже тут активно розвиваються новітні комунікативні жанри – меми, демотиватори, фотожаби, комікси, гіфки тощо, а їхні

піджанрові системи стають усе більш розгалуженими. Крім того, мережеві тексти й тексти SMS-спілкування зазвичай синтезують мовні графічні символи й позамовні (емограми).

З огляду на помітне збільшення можливостей кодування тексту, який публічно поширюють із метою мультимодального впливу на свідомість аудиторії, перед судовим експертом-лінгвістом постає непросте завдання, оскільки встановлення смислового, експресивного навантаження мовленнєвого зразка в такому разі часто потребує зважання на візуальний та/або акустичний контекст, а отже, виходить за рамки компетенції відповідного фахівця.

Об'єкт дослідження лінгвістичної експертизи обмежений продуктом мовленнєвої діяльності людини, відображеному в писемній або в усній формі [4], тож експерти-лінгвісти встановлюють такі його особливості, як «форма висловлювання, що містить відомості (твердження, припущення, думка, оціночне судження); характер відомостей, що містить висловлювання; співвіднесеність цих відомостей з певною фізичною / юридичною особою» [5, с. 123]. Т. Будко слушно зазначає, що «вирішення питань, поставлених перед експертом (лінгвістом. – Ю. Б.), потребує комплексного підходу. Наприклад, коли йдеться про встановлення наявності закликів до захоплення державної влади, слід використовувати в комплексі загальнонаукові методи, методи логіки, структурний метод на рівні граматичного аналізу висловлювань, контекстологічний, функціональні методи, інтент-аналіз, а також елементи зіставного методу, порівнюючи словникові значення та юридичні тлумачення одних і тих самих термінів, зіставляючи спільні та специфічні риси, зокрема лексики та синтаксису російської й української мов у процесі інтерпретації українською мовою змісту російськомовного тексту» [6, с. 313]. Додамо, що в разі роботи з мультимодальним текстом до здійснення судової експертизи має бути залучений не лише лінгвіст, але й психолог та/або мистецтвознавець, адже повноцінний аналіз такого тексту неможливий без позалінгвальних спеціальних знань: «<...> усне мовлення не можна тлумачити без урахування невербального складника, <...> багато форм сучасного писемного мовлення також важко зрозуміти, якщо не

враховувати зображення, розміщення тексту, типографічні особливості і колір» [7, р. 668].

Подеколи експерт-лінгвіст узагалі не може вирішити поставлені завдання в рамках своєї компетенції, оскільки суто мовознавчі методи не допомагають розв'язати відповідну проблему. Коротко проаналізуємо, наприклад, його здатність дати відповіді на питання щодо сенсу наведеного нижче плаката, поширеного в мережі «Фейсбук».

Чи містяться в наданому на дослідження матеріалі заклики до вчинення будь-яких дій? Якщо так, то до вчинення яких саме дій, який характер та форму мають такі заклики? Чи містяться в наданому на дослідження матеріалі фактичні твердження? Якщо так, то яку саме інформацію вони передають?

Експерт-лінгвіст може зробити висновок, що в мовленнєвому повідомленні плаката міститься заклик до захисту своєї батьківщини, виражений окличним неповним еліптичним реченням: «ВСЕ НА ЗАЩИТУ РОДИНЫ!» Згідно з особливостями речень такого типу присудок можна визначити лише орієнтовно («станьте», «виходите», «идем»). У реченні відсутні граматичні показники наказового способу дії, конкретно не зазначений адресат висловлювання, тому заклик є непрямим. Установлення референта лек-

семи «родина» («страна, в которой человек родился и гражданином которой является») суто лінгвістичними методами неможливе. Формально вектором для ідентифікації цього референта могло б стати наявне на плакаті твердження «ДОНБАСС НАША ЗЕМЛЯ», однак експерт-лінгвіст, який має спиратися лише на мовний матеріал, не зможе визначити, хто саме є суб'єктом посесивних відношень, задекларованих присвійним займенником «наша» («принадлежащая нам»). Спонукальний компонент, фактуальну інформацію й загальом сенс аналізованих висловлювань потрібно шукати в широкому й цілісному (візуально-вербальному) контексті, яким є плакат. Отже, визначальну роль в дослідницькій оцінці наданого мультимедійного тексту відіграватимуть експерт-мистецтвознавець та експерт-психолог.

Висновуючи, зауважимо, що мультимедійні тексти мають різну структуру, тому комплексування спеціальних знань лінгвіста, психолога та мистецтвознавця при проведенні судової експертизи має відбуватися з урахуванням експертних завдань та принципу доцільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від від 05.04.2001 р. № 2341-III (редакція станом на 23.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.06.2022 р.).
2. Adami E. Multimodality. 2015. URL: <https://cutt.ly/FJ2JbYO> (дата звернення: 14.06.2022 р.).
3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 342 с.
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-13#n14> (дата звернення: 14.06.2022 р.).
5. Свиридова Л.В. Лінгвістична експертиза мовлення на сучасному етапі її розвитку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2 С. 120–125. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/07/2-18-ua/26.pdf> (дата звернення: 12.06.2022 р.).

6. Будко Т.В. Судово-лінгвістична та несудова (наукова) лінгвістична експертизи (теоретико-правові аспекти). *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 306–320. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2016_61_38 (дата звернення: 12.06.2022 р.).
7. Van Leeuwen T. Multimodality. *The Routledge handbook of applied linguistics* / ed. J. Simpson. New York : Routledge, 2011. P. 668–682.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-3>

Будко Тетяна

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Головний науковий співробітник
(наукової установи) ІСТЕ СБ України

**КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ВИПРАВДУВАННЯ,
ВИЗНАННЯ ПРАВОМІРНОЮ, ЗАПЕРЕЧЕННЯ
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
ПРОТИ УКРАЇНИ, ГЛОРИФІКАЦІЯ ЇЇ УЧАСНИКІВ
(ЕКСПЕРТНО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

Набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03.03.2022 № 2110–ІХ, у зв'язку із чим КК України, серед іншого, доповнено статтями 436–2 та 111–1. Звичайно, з'явилися і перші науково-практичні коментарі до цих статей, де майже одностайно йдеться про необхідність, навіть обов'язковість проведення судово-лінгвістичних (семантико-текстуальних) експертиз по певних моментах для подальшого визначення юристами у частині, насамперед, предмету злочину. В результаті експертні установи України завалені матеріалами за вже відкритими кримінальними провадженнями та з метою їх відкриття за ознаками вчинення відповідних злочинів. Більш того, автори коментарів рекомендують

співробітникам правоохоронних органів перед тим, як призначати експертизу, проконсультуватися з експертом-лінгвістом.

А в експертів-лінгвістів, думкою яких, до речі, ніхто не поцікавився при формуванні змісту статей 111–1 та 436–2 КК України, виникає багато питань з приводу однозначного розуміння зазначених статей та питань, які їм ставлять замовники у контексті цих статей, взагалі з приводу призначення деяких експертиз. Експерт – особа, яка прямо несе кримінальну відповідальність, на відміну від слідчих, прокурорів, адвокатів. Отримавши матеріали на дослідження, експерт також уважно ознайомлюється з постановою чи ухвалою, тобто усвідомлює, звідки з'явилися ці матеріали, вивчає доступний йому процесуальний аспект провадження. Війна обов'язково завершиться, і тоді не можна буде списати на війну наші похибки, виконання тих експертиз, які не мали виконувати.

Почнемо зі статті КК України 436–2 – Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників.

1. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, – караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років [1].

З позицій проведення судово-лінгвістичної експертизи не зовсім зрозумілим є вживання терміну «*глюорифікація*». Його значення – вихваляння, возвеличення чи звеличення, славослів'я, спів дифірамбів, надмірне захвалювання тощо. А якщо здійснюється сухий, неемоційний, але позитивно-упереджений аналіз, висловлюється позитивна чи схвальна оцінка (без акцентування на тому, що відбулося захоплення якоїсь української території) дій, вчинків, поведінки, політики осіб, які здійснювали (здійснюють) збройну агресію, представників збройних формувань РФ, незаконних збройних формувань так званих ДНР, ЛНР, озброєних «козаків» і т.ін., новоявлених «мерів» тимчасово окупованих міст? Наприклад, висловлювання такого змісту: у російських вояків безліч зброї, їх добре годують, вони воюють професійно, а в [тимчасово окупованій] області стало жити краще – підвищили пенсії, знизили комунальні тарифи, з'явилося багато продуктів, ліків, відремонтували дороги, мости, спокійно відсвяткували День Перемоги, можна гроші заробити на склі, тому що воно значно дешевше в РФ, тощо. З позицій лінгвістики – це не глюорифікація. Але замовникам експертиз це складно пояснити, також складно їх переконати, щоб вони спробували в таких ситуаціях надавати оцінку матеріалам з позицій нанесення шкоди інформаційній безпеці України (якщо матеріали поширені). На думку експертів, юристи мають чітко визначитися, що вони мають на увазі під терміном «глюорифікація», на кшталт, як вони визначилися із тлумаченням закликів до певних дій (до речі, значення заклику за лінгвістичним тлумаченням значно вужче, ніж за юридичним).

Слід зазначити, що в цій частині статті 436–2 КК України не говориться про спосіб, форму, через які здійснюється виправдування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ, глюорифікація відповідних осіб. З огляду на це під дію даної статті можуть підпадати приватні телефонні розмови, листування, бесіди у сімейному колі, десь на вулиці між друзями, просторікування в Ощадбанку або на лавці біля під'їзду певної категорії електорату 80+ тощо.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану з 24 лютого 2022 року тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану,

можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені Конституцією України, серед іншого, статтею 31 («Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції»), статтею 32 («Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України»), статтею 34 («Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань»), статтею 41 («Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися... результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності»). Ступінь обмеження, критерії обмеження прав і свобод чітко не виписані ані українським законодавством, ані міжнародним. В той же час обмеження прав і свобод людини та громадянина не є їхнім скасуванням. Як зазначалося в одному з рішень Конституційного Суду України, скасування конституційних прав і свобод – це їх офіційна (юридична або фактична) ліквідація, а звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням. Так, як саме і до якого ступеню обмежується, наприклад, право на *таємницю* листування, телефонних розмов?

На практиці дія правового режиму воєнного стану спричинила замовлення експертиз та експертних досліджень за матеріалами приватних телефонних бесід, особистого листування, записаних на мобільний телефон ідеологічних конфліктів у сімейному колі, приватних бесід на вулиці, у кав'ярнях і т. п., при чому здебільшого зазначені об'єкти кримінального переслідування не проявляють власні переконання публічно, прилюдно, не вчиняють дій на підтримку ворога, на допомогу агресору. Сучасні технічні засоби в принципі дозволяють здійснювати тотальний контроль за телефонними розмовами, листуванням населення, неабияка частина якого в Україні зараз вкрай політизована, багато чим не задоволена і багато чого базикає та пише, люди розгублені, потребують морально-психологічної підтримки. Може, якось все ж таки більше приділимо уваги злочинам, які прямо, а не опосередковано, загрожують національній безпеці України, приділимо більше уваги тим, хто займається розвідувально-підривною діяльністю на користь ворога, хто заробляє на війні, хто публічно агітує за окупанта

(тоді вже будемо здійснювати прослуховування, виїмку кореспонденції тощо)?

На додаток: трапляються непоодинокі випадки призначення експертиз за заявами громадян чи протоколами допиту свідків, де особа А стверджує, що особа Б висловилася схвально про російську армію, про В. Путіна, що чекає на звільнення від фашистської хунти, і слідчий ставить питання експерту – чи містяться перелічені вище у ст. 436–2 ознаки злочину у висловлюваннях особи Б. По-перше, протокол допиту свідка є самостійним доказом у справі, тоді давайте вже підкріплювати всі протоколи допиту висновками експертів (*а чи не бреше свідок, а що він мав на увазі, коли казав щось, а чи є висловлене ним фактичним твердженням або припущенням*). По-друге, переклад чужих слів у таких справах не може бути самостійним об'єктом експертного дослідження. Висновок експерта не буде стосуватися особи Б, яку підозрюють у вчиненні злочину, про що експерт завжди зазначає. Більшість замовників прекрасно це розуміє, тому нам, експертам, неприємно, що деякі слідчі, оперативні співробітники і т. д. висловлюють незадоволення на рівні керівництва відповідними примітками експертів. А ще гірше, щоб обійти такі примітки, замовники почали ставити питання щодо наявності ознак глорифікації, виправдування, тощо вже не стосовно особи Б (підозрюваного), а взагалі у змісті показів особи А. Це не допоможе – експерт все одно зазначить, що про таке йдеться з чужих слів. Покази треба перевіряти, а не звальювати їх підтвердження на експертів. Тим більш, на сьогодні трапляються непоодинокі випадки обмови конкурентів по бізнесу, по політичній чи іншій кар'єрі, випадки обмови з метою розправитися зі стороною певного конфлікту, привласнити чуже майно.

Що стосується частини 2 статті 436–2 КК України, то хотілося б зауважити, не рівень професіоналів правоохоронних органів, наприклад, розкриття злочину, вчиненого злочинним угрупованням у складі трьох осіб 1938, 1940 та 1941 років народження, які поширили шляхом наклеювання на стовпах дві рукописні листівки зі словами *«Вставай, страна огромная, вставай на смертный бой! Ждём освобождения!!!»*. Це моя особиста думка. Формально – справедливо.

Може, у випадках, коли не очікуються реальні наслідки на шкоду національній безпеці України, повернемося на законодавчому рівні до інституту профілактики?

До речі, у даній частині статті 436–2 КК України, за змістом, з огляду на вжиту кому («Виготовлення, поширення матеріалів...»), передбачається покарання не лише за поширення, виготовлення *та* поширення, а й просто за виготовлення матеріалів, у яких містяться виправдування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації частини території України, глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України тощо. А якщо особа, приміром, написала оду В. Путіну просто для себе від «почуття вдячності» за обстріли (люди бувають різні), але ніде не поширила її, не поділилася нею і не збиралася цього робити?

У статті 111–1 КК України «Колабораційна діяльність» (Кодекс доповнено статтею 111–1 згідно із Законом № 2108-IX від 03.03.2022), на відміну від ст. 436–2, з'являється термін «публічний»:

1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення *та* утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень *та/або* дій держави-агресора, збройних формувань *та/або* окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями *та/або* окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України – караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

5. Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації *та* проведенні незаконних виборів *та/або* референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до

проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої [1].

При цьому у примітці 1 до частини 1 статті зазначається, що публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації.

З одного боку розширили до розпливчатості змісту, а з іншого невинувато звинувачували. Тепер ми маємо таке: по-перше, невизначене коло осіб не означає значне коло, як в інших статтях КК України, по-друге, якщо десь на симпозіумі, як і в нас з вами, буде чітко визначене коло осіб списком, і хтось почне заперечувати збройну агресію РФ проти України тощо, то він не вчинить злочину, передбаченого даною статтею, тому що він буде пропагувати у *визначеному* колі осіб. На практиці експерт витрачає багато часу, проводить експертизу, доходить висновку, що у висловлюваннях осіб на зборах є, так би мовити, всі ознаки ст. 111–1 КК України, але виявляється, що то були якісь закриті збори із чітко визначеним, підібраним колом осіб, тому вся експертиза була марною (думка частини прокурорів). Спочатку складається враження, що закралася помилка, але далі у примітці 1 надається вичерпний список засобів оприлюднення – лише мережа Інтернет або засоби масової інформації, тобто публічний виступ на зібраннях неполітичного, наприклад, військового, науково-практичного, соціально-економічного та іншого характеру, просто у місцях масового скупчення людей, не оприлюднений через засоби масової інформації, Інтернет, не може розглядатися як предмет злочину. І взагалі поширення матеріалів, у яких міститься заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, відноситься до раніше проаналізованої статті 436–2 КК України (а поширюватися вони теж можуть через мережу Інтернет та ЗМІ).

У статті 436–2 КК України не говориться про публічність, але вона у частині другій передбачається через поширення, у статті 111–1

КК України прямо вказується на публічність, але ця публічність суттєво звужується, до того ж в обох статтях згадується заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України. Взагалі-то «публічний» означає – який відбувається в присутності людей, прилюдний, призначений для широкого користування, відвідування, тобто це слово включає як обставини дії, так і її мету, що, на мою думку, і слід покласти в основу формування юридичного терміну «публічний», і водночас чітко визначитися з фактором обставин та з метою публічних дій. Наприклад, шляхом відмежування від приватного характеру (останнє добре виписано в юридичній літературі), щодо кількості осіб поширення інформації – точно не між двома особами, плюс спосіб оприлюднення, поширення інформації (який передбачає можливість ознайомлення з інформацією не у приватному колі), мета оприлюднення, поширення інформації, фактор усвідомлення власних дій.

У частині 3 статті 111–1 КК України говориться про здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також про дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти. Якщо йдеться про тимчасово окуповані території, то все зрозуміло, а от щодо неокупованих українських закладів освіти, то поняття стандартів освіти держави-агресора – надто широке. Навряд чи є якісь суттєві відміни у світі щодо стандартів навчання (особливо, в частині предмету) у природно науковій (фізика, хімія, біологія тощо), технічній, економічних галузях. Тут не йдеться про виступ на уроці якоїсь вчительки з біології у Харкові, яка переконувала, що російські війська не окупуєть території України, а визволяють населення. Мова про стандарти освіти, які включають програми, плани навчання, лекційний фонд і тому подібне. Мабуть, законодавець мав на увазі науки, навчальні дисципліни, де можливе, наприклад, викривлення, спотворення історії, культури України, заперечення права на національну самоідентифікацію українського народу?

У частині 6 цієї статті згадуються заходи політичного характеру та інформаційна діяльність у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, при цьому у примітках 2 та 3 зазначається, що під заходами політичного характеру розуміються з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо, а під здійсненням інформаційної діяльності розуміється створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації. Як бачимо, поширення інформації не звужується до використання з цією метою лише мережі Інтернет та ЗМІ, а політичні заходи не розглядаються з позицій присутності суто невизначеного кола осіб.

Ще одне питання до юристів – чому ніде не йдеться про поширення матеріалів, які провокують панічні настрої серед населення, переконують у необхідності, доцільності капітуляції перед РФ, або закликають до капітуляції? Чи це жодним чином не впливає на обороноздатність країни, не є підтримкою для ворога? Хоча тут теж треба бути обережним із формулюванням. Поняття «паніка» повинно включати такі складові, як масовість, прояв страху за уявної чи перебільшеної небезпеки, неконтрольованість, некерованість дій людей і т. д., а поняття «провокація» має розглядатися як навмисні дії з метою штовхнути людей на згубні для них вчинки, згубні вчинки для існування держави, її обороноздатності тощо. В той же час від зазначеного слід відмежовувати об'єктивний, критичний, неупереджений аналіз дій противника, заклики до евакуації населення з боку представників української влади, які теж можуть викликати паніку серед населення, але самі промовці мали на меті не посіяти паніку, а, навпаки, – зберегти життя людей, підвищити їх відчуття відповідальності за те, що відбувається, тощо.

Окрім вказаного, у кримінальних провадженнях за обома статтями експерти стикаються з постановкою замовниками питань щодо наявності негативної інформації у матеріалах, а також щодо форми її вираження – у вигляді фактичних тверджень чи оцінних (оціночних) суджень. До чого тут вся негативна інформація? І якими фактичними твердженнями висловлюється, наприклад, емоційна за своєю природою глорифікація особи, або які можуть бути фактичні твердження

у закликах? Це так само, як шукати фактичні твердження (тобто твердження про події, що вже відбулися) у погрозах вбивством, яке передбачається у майбутньому. Замовники зі сторони обвинувачення штучно перетягують питання щодо наявності негативної інформації, фактичних тверджень та оцінних (оціночних) суджень зі справ про приниження честі, гідності, ділової репутації, апелюючи до того, що адвокати про це кажуть у судах. Вибачте, ви теж юристи, доводьте абсурдність таких спроб виправдати обвинуваченого.

Зараз, як у 2014 році, повернулася ситуація, коли експерту до призначення експертного дослідження чи експертизи надаються на попередню оцінку величезні обсяги матеріалів, тобто спостерігається не консультування в експертів, а використання їх для здійснення попередньої правової оцінки матеріалу, що мають робити оперативні працівники, слідчі, а потім всіх і вся не влаштовують терміни виконання вже призначених експертиз.

Спостерігається й інша крайність – на дослідження надаються обрані самим замовником (тут вже й адвокатами) цитати, фрагменти, окремі слова з текстів та усних промов. Ми не працюємо з такими матеріалами, обраний вами фрагмент має надаватися у контексті, достатньому для об'єктивного визначення його (фрагмента) змісту. Були випадки, коли контекст свідчив про смисл висловлювання, протилежний до бажаного замовником.

Ще одна проблема. Коли йдеться про реалії тимчасово окупованих територій, про Російську Федерацію, про конкретні події у тому чи іншому регіоні України тощо, якщо не у постанові, не у листі, то якимось окремим додатком із позначкою «Для використання в роботі», замовник має надати інформацію довідкового характеру щодо посад певних осіб, які згадуються у матеріалах, функцій, які вони виконують, щодо конкретних фактів, які описуються у матеріалах, і т. п. Не всі експерти-філологи знають воєначальників російської армії, не всі встигають відслідковувати бойові дії на фронті, а взагалі-то експерт не повинен збирати фактичну інформацію, що стосується змісту розмови чи тексту.

Наступний аспект, який стосується всіх категорій справ. Судово-лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза – це

складний смисловий аналіз написаного, надрукованого, висловленого. Об'єктивний зміст кожного матеріалу, окремих висловлювань та слів у ньому встановлюється через роботу із тлумачними словниками, зіставлення словникових тлумачень із юридичними тлумаченнями понять, через аналіз загальнополітичного контексту, дослідження контексту всього матеріалу та найближчого контексту у реченні, у пов'язаних за змістом реченнях. Не може семантико-текстуальна експертиза, проведена на достойному рівні, відповідати на питання типу «Чи містяться у висловлюваннях А публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора? Якщо так, в яких саме словах та словосполученнях?». ДБР та НАБУ у справах про отримання неправомірної вигоди вже давно не ставлять таких питань, бо хабарник має бути цілковитим ідіотом, щоб чітко в окремих висловлюваннях чи словах вимагати конкретну грошову суму за відкрито проголошену послугу. Так само і тут, серйозний законспірований противник ніколи не буде закликати, агітувати явно і відкрито. Навіть, якщо ми стикаємося із відкритими заявами, особливо в усній формі, експерту слід доводити, що мається на увазі під займенниками («він», «це», «той»), під синтаксично неповними фразами, під якимись скороченнями, сленговими висловлюваннями тощо. У тих самих займенниках із діями до них може міститися головний зміст виступу, а якщо таке речення навести окремо у висновках, воно буде пустим, малоінформативним і не значущим. Наприклад, десь на трьох тисячах сторінок дослідженого екстремістського матеріалу містився єдиний заклик – «Приєднуйтеся до нас!» Якщо б експерти формально зупинилися на ньому, Україна б зараз мала великі проблеми із цим екстремістським угрупованням. Шановні замовники з боку обвинувачення, читайте наші висновки повністю, як їх читають адвокати. А взагалі для розуміння та ефективного використання висновків судово-лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи, яка є зараз однією з найбільш затребуваних у багатьох категоріях справ, бажано ознайомитися з цією експертизою і відповідними нормативно-правовими актами, методичними рекомендаціями на рівні навчання, як всі юристи знають почеркознавство, технічне

дослідження документів, експертизу аудіо-відео записів, фото-портретну експертизу тощо.

І останнє. Скільки можна пояснювати, писати у законах, інструкціях, що експерт не може вирішувати питання права? Апогеєм цього є досить розповсюджене питання з боку оперативних працівників (і навіть слідчих) – «чи містяться у висловлюваннях М. ознаки злочинів, передбачених ст. 436–2, 111–1 КК України, або ознаки інших злочинів або правопорушень?»

Проблемних питань багато, тут автор торкнулася найбільш поширених із них у середовищі експертів. Наша загальна експертна думка, виходячи з практики провадження експертиз та експертних досліджень, консультування замовників, – ст. 436–2, 111–1 КК України потребують уточнення та доповнення, а дія першої частини ст. 436–2 вже зараз за умовчанням має бути обмежена публічністю дій до внесення відповідних уточнень. Також загальне побажання експертів – внесіть заодно зміни у ст. 436, тому що пропаганда війни – це значно ширше поняття, ніж заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту. Заклик в лінгвістиці є дуже вузькою категорією. Тим більше вже є експертна методика щодо встановлення наявності різних видів пропаганди у мовному повідомленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.06.2022).

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-4>

Герасименко Ольга Анатоліївна

*доктор філософії в галузі «Психологія»,
завідувач сектору психологічних досліджень
лабораторії економічних, товарознавчих, психологічних досліджень
та досліджень об'єктів інтелектуальної власності,
Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна*

Фесюнін Валентин Миколайович

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач лабораторії економічних, товарознавчих,
психологічних досліджень та досліджень об'єктів
інтелектуальної власності,
Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна*

КОМПЛЕКСНІ ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Війна кардинально змінила життя кожного українця, а разом із тим усі сфери суспільного життя. Не минули ці зміни й кримінальний процес. Відтак, із метою наближення кримінально-процесуальної діяльності до воєнних реалій, Верховна Рада України прийняла низку законів, зокрема спрямованих на регламентацію питань кримінального провадження в умовах воєнного стану. Так, Верховною радою України були внесені зміни до Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність [1].

Відповідно до законодавства України, колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності,

конституційного ладу та іншим національним інтересам України. Тому особа, яку звинуватили у такій діяльності, має нести відповідальність, встановлену законодавством, та бути обмежена у правах, що можливо здійснити виключно рішенням суду.

Для досягнення зазначеної мети Кримінальний кодекс України доповнили ст. 111–1 «Колабораційна діяльність», якою передбачено кримінальну відповідальність за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією і/або її збройними чи воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській і трудовій сферах [2].

Дедалі частіше джерелами необхідних доказів у кримінальних провадженнях про факти колабораційної діяльності в інформаційних сферах стають відео- та аудіозаписи, письмові та усні тексти. Тому для визначення таких фактів, що є доказами у процесі досудового чи судового слідства, використовують спеціальні знання у галузі лінгвістики та психології. Зазначене обумовлює призначення комплексної психолого-лінгвістичної судової експертизи, як основної процесуальної форми застосування такого роду спеціальних знань до якої залучають психологів і лінгвістів.

Станом на сьогодні комплексна психолого-лінгвістична експертиза – це напрямок, що активно розробляють в юридичній психології та юридичній лінгвістиці. Накопичений досвід проведення комплексних психолого-лінгвістичних судових експертиз свідчить, що існують багато обставини, які можна визначити комплексним психолого-лінгвістичним дослідженням.

Оскільки процес передавання повідомлень широко розглянуто в соціальній психології та психології спілкування як кодування та розкодування сенсів суб'єктами комунікації, то основним засобом для їх передавання є мовленнєва діяльність [3]. Прояв мови можна розглядати як результат проекції психічного людини, яка говорить, читає, пише, сприймає. Мовленнєвий продукт у такому контексті є результатом психічної діяльності, де задіяні процеси, пов'язані з інтеріоризацією та екстеріоризацією внутрішнього та зовнішнього плану дій, а також рефлексивні механізми. Тому мовленнєва діяльність містить мотив, мету, події й операції, тому фахівці мають

справу з промовою як продуктом психічної активності особистості, в якому визначено мотиви, наміри, психічні процеси та стани, а також установки [4].

Під час проведення судової психолого-лінгвістичної експертизи фахівці досліджують текст як явище мовленнєвої діяльності, як проекції психічного: мова як продукт певної психічної діяльності людини та мовленнєву діяльність як психічний процес. Автор, оприлюднюючи матеріал, робить це для досягнення певного результату (мети) – вплинути на думку, поведінку, ставлення аудиторії до чогось або когось [7]. Саме визначення цієї мети дій суб'єкта злочину є завданням слідства та суду. Тому під час психолого-лінгвістичної експертизи необхідно визначити комунікативну мету повідомлення матеріалу, яку оприлюднив автор.

Цільова спрямованість мовленнєвої діяльності означає, що будь-який акт мовленнєвої діяльності характеризується кінцевою, а будь-яке мовленнєва дія – проміжною метою, вираженою у комунікативному впливі та досягненні якої зазвичай суб'єкт планує заздалегідь. Виходячи із зазначеного вище призначення психолого-лінгвістичної експертизи, необхідно визначити смислову спрямованість тексту та характеру його впливу на реципієнтів [5].

На думку А.А. Леонт'єва, найчастіше завдання, що розв'язують психолінгвістичними експертизами, вимагають комплексного підходу, тобто використання знань лінгвістики, психолінгвістики та психології [6]. Основними завданнями психолінгвістичного дослідження можна вважати визначення наявності у мовленнєвому матеріалі таких психолінгвістичних засобів, які характеризують мовленнєві висловлювання як заклики до здійснення колабораційної діяльності, а також опис цільової спрямованості мовленнєвої діяльності.

Отже, специфіка психолого-лінгвістичної судової експертизи полягає у спрямованості її лінгвістичних і психологічних результатів на підвищення об'єктивності та всебічності вирішення юридично значущої проблеми, отже, у більшій доказовості.

Комплексна психолого-лінгвістична експертиза є засобом та формою інтеграції гуманітарних знань, що базуються на колегіальній діяльності. Можливості цього напряму судової експертизи дають

зможу судочинству повніше реалізовувати вимоги законодавства щодо захисту прав, свобод, інтересів громадян, безпеки особистості та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20> (дата звернення: 14.06.2022).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.06.2022).
3. Андреева Г.М. Социальная психология : учеб. для вузов. Москва : Аспект Пресс, 2001. 290 с.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь. Собр. соч. Т. 2. Москва : Педагогика, 1982. 504 с.
5. Глухов В.П., Ковшиков В.А. Психолінгвістика. Теория речевой деятельности. Москва : АСТ, 2007. 318 с.
6. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. 3-е изд. Москва; Санкт-Петербург : Смысл; Лань, 2003. 287 с.
7. Ходанович В.О. Роль судово-авторознавчої та психолінгвістичної експертизи в доказуванні у кримінальних провадженнях про злочини екстремістської спрямованості. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : мат-ли Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. Одеса : Юридична література, 2013. 369 с.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-5>

Дивнич Анатолій Володимирович

старший судовий експерт відділу економічних досліджень

Полтавський науково-дослідний

експертно-криміналістичний центр МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Забезпечення належного рівня правопорядку та законності неможливе без ефективного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень. Одним із напрямів відсічі збройній агресії з боку російської федерації є протидія колабораційній діяльності. У диспозиції ч. 4 ст. 111–1 Кримінального кодексу України [1] визначено кримінально каране діяння – господарська взаємодія з представниками держави-агресора, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, окупаційною адміністрацією (надалі – ворогу). Зазвичай, розслідування злочинів у сфері господарської діяльності передбачає необхідність кваліфікованого дослідження економічної інформації шляхом проведення судової економічної експертизи. Проте, проведення судової експертизи за матеріалами, здобутими органами досудового розслідування в умовах війни, має певні ускладнення, що потребують компетентного вирішення.

Загалом поняття «господарська діяльність», відповідно до ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України [2], охоплює діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг. Важливою ознакою такої діяльності є «цінова визначеність», тобто можливість вартісної оцінки її результатів.

Саме господарські операції є предметом судової економічної експертизи. Об'єктами дослідження є документи, в яких відображені

відомості про здійснення вказаних господарських операцій. В ході експертизи експерт-економіст здійснює дослідження документів за формою і змістом.

В умовах війни, що є класичним випадком форс-мажору, дотримання вимог з документального забезпечення господарських операцій суттєво ускладнене. Колабораційна діяльність господарської спрямованості може повністю виключати встановлений порядок документообігу. Крім того, створені документи можуть умисно знищуватися, або бути втраченими внаслідок бойових дій.

Тому ефективному проведенню судових економічних експертиз в ході розслідування злочинів, пов'язаних з колабораційною діяльністю, часто протидіє апріорна інформаційна недостатність. Наприклад, господарська операція з продажу (реалізації) матеріальних ресурсів, у тому числі й ворогу, передбачає обмін товару на виражений у грошовій формі еквівалент або інший вид компенсації його вартості (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ціни та ціноутворення» [3]). Відповідно до п. 14.1.202 Податкового кодексу України [4], «продаж (реалізація) товарів – будь-які операції, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими господарськими, цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на такі товари за плату або компенсацію незалежно від строків її надання». При цьому часто договори не укладаються, господарські операції з руху грошових коштів і товарних запасів не знаходять відображення у бухгалтерському обліку. Крім того, зростає ризик унеможливлення застосування інструментів господарського контролю та коригування бухгалтерського обліку (проведення інвентаризації, звірок між підприємствами тощо).

Компенсування неповноти інформації у наданих на експертизу матеріалах, відсутності документів, що містять відомості про господарську діяльність може забезпечуватися висновками експертів інших спеціальностей (почеркознавчої, комп'ютерно-технічної тощо). Певні факти господарської діяльності можуть доказуватись показами свідків. Тобто, ініціатором – органом досудового розслідування на вирішення судової економічної експертизи може бути поставлене запитання, що містить певні обмежуючі умови (рис. 1).

Рис. 1. Скоригований алгоритм призначення судових економічних експертиз в умовах інформаційної недостатності при розслідуванні злочинів про колабораційну діяльність

Джерело: авторська розробка

Водночас, створені в ході господарської колабораційної діяльності документи (акти приймання-передачі, накладні тощо) можуть містити необхідні відомості, передбачені у ч. 2 ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5] та у п. 2.4. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [6]. Якщо є можливість ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції, наявні відомості про дату складання документа, назву підприємства, від імені якого складено документ, вказано зміст та обсяг господарської операції, тому господарська операція має бути визнана.

Таким чином, при розслідуванні злочинів за матеріалами кримінальних проваджень про колабораційну господарську діяльність можуть призначатися судові економічні експертизи. У випадку

неналежного документального забезпечення господарських операцій або суттєвих перешкод органу досудового розслідування стосовно отримання документів, доказування може здійснюватися із використанням інших засобів. Призначення економічних експертиз може здійснюватися за умови, що особи, які приймали участь у господарській діяльності – встановлені, певні факти господарської діяльності є доведеними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 22.06.2022).
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення: 27.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 22.06.2022).
3. Про ціни та ціноутворення : Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI. Дата оновлення: 09.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text> (дата звернення 22.06.2022).
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 17.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 22.06.2022).
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. Дата оновлення: 01.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 22.06.2022).
6. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88. Дата оновлення: 10.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення 22.06.2022).

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-6>

Егорова Тетяна Михайлівна

завідувачка сектору Полтавського відділення

Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М.С.Бокаріуса»,

м. Харків, Україна

ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У СКЛАДІ КОМПЛЕКСНОЇ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Україна, як незалежна держава, у XXI сторіччі випробує не тільки військову агресію з боку Російської Федерації, а й смислову війну, основною зброєю якої є деструктивні інформаційно-психологічні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на ментальний розкол серед населення, розпалювання національної і релігійної ворожнечі, зміну конституційного ладу або порушення суверенітету і територіальної цілісності України, спонукання до підтримки збройної агресії РФ, схвалення окупації території України та діяльності окупаційної адміністрації, співпрацю з державою-агресором тощо.

Арсенал комунікаційних технологій, що застосовується російським агресором, включає новітні засоби маніпулятивного впливу на емоційну, когнітивну, мотиваційну, особистісну, світоглядну сфери психіки цільової аудиторії. Метою маніпулятивного впливу інформаційних технологій є тектонічні смислові зсуви у свідомості людей, які мають дві моральні системи (так звані «біконцептуали»), зміна їх культурних, особистісних цінностей та системи знань, після чого полегшується приймання рішення людиною у заданому їй напрямку [1–5].

Смислові меседжі Російської Федерації щодо «демільтаризації» та «денацифікації» України апелюють як до поколінь старшого і похилого віку, яким притаманні цінності радянського періоду, так і до української

молоді шляхом уведення нових меседжів – так званого «захисту від фашистської загрози», побудови нової економічної і політичної моделі українського суспільства (наприклад, проєкт «Новоросія») тощо.

Російський агресор, проводячи збройну окупацію української території, одночасно вигадує штучні, фіктивні, пропагандистські політичні терміни, імплантуючи в індивідуальну свідомість українських людей російську ідеологічну матрицю, яка поширюється у засобах масової комунікації (в інтернет-ресурсах, телекомунікаціях, ЗМІ та ін.), та подеколи у закладах освіти.

Виявлення масованої інформаційної інтервенції Російської Федерації у культурний, освітній, медіа-, інтернет просторах України потребує професійного застосування спеціальних знань у галузях лінгвістики, психології, психолінгвістики та ін.

Враховуючи те, що стаття 111–1 КК України є новелою в українському законодавстві [6], з перших днів війни з російським агресором у ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» проводяться комплексні судові психолого-лінгвістичні експертизи, призначені у кримінальних провадженнях за фактами колабораційної діяльності. Відповідно до диспозиції статті 111–1 КК України, комплексна психолого-лінгвістична експертиза передбачає дослідження смислової спрямованості інформаційного послання щодо заперечення збройної агресії РФ проти України, закликів, схвалення і підтримки тимчасової окупації частини території України, дій російського агресора і окупаційної адміністрації; пропаганди співпраці з РФ та невизнання державного суверенітету України, а також встановлення психологічно деструктивних прийомів транслявання аудиторії інформаційних повідомлень за указаним змістом.

На вирішення експерта-психолога у складі комплексної психолого-лінгвістичної експертизи ставляться такі питання (орієнтовний перелік):

– чи містяться у наданих на дослідження матеріалах непрямі (імплицитні) або прямі спонування з боку громадянина П.І.Б. до мотивувальної сфери реципієнтів щодо заперечення збройної агресії проти України, утвердження тимчасової окупації частини території України, підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних

формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;

– чи містяться у наданих на дослідження інтерв'ю, виступах П.І.Б. комунікативні засоби маніпулятивного характеру? Якщо так, чи можуть виявлені засоби маніпулятивного характеру потенційно вплинути на свідомість, емоційний стан, систему знань, ставлення, соціальні установки певних категорій аудиторії до інформації, поданої в інтерв'ю та виступах автора;

– чи можуть висловлювання П.І.Б., що зафіксовані на зображеннях із текстами, цитатами, коментарями, які є предметом експертного дослідження, психологічно вплинути на користувачів (слухачів, глядачів, читачів) з метою зміни свідомості, системи цінностей та світогляду в напрямку підтримки, заперечення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, підтримки рішень та/або дій збройних формувань, та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Дослідження мовного повідомлення починається з вивчення експертом-лінгвістом його об'єктивного змісту, структурної форми та видів (ствердження, заклик, погрози та ін.), зафіксованих у досліджуваному текстовому матеріалі. На підставі результатів лінгвістичної частини дослідження експерт-психолог вирішує завдання щодо комплексу вербальної і невербальної продукції в аспекті його впливу на сприймання трансльованої інформації, її деструктивного впливу на емоційну, когнітивну, мотиваційну сфери психіки, спонукання до певних дій.

Найпоширенішими психологічно деструктивними прийомами є маніпуляція та її різновиди, які характеризуються прихованим впливом на свідомість і емоції людини з метою формування думок, почуттів і дій, бажаних для маніпулятора. Маніпуляція завжди має

організований, цілеспрямований та спланований характер, зберігаючи в адресата ілюзію самостійності рішень.

Значний інформаційно маніпулятивний потенціал має віртуальна комунікація, завдяки якій реалізується зв'язок між будь-якими користувачами мережі, у будь-який час та з будь-якого місця, а кількість комунікантів є необмеженою. З урахуванням публічності віртуальної комунікації, інформаційні повідомлення імпліцитно передбачають цілеспрямований вплив на певну спільноту (невизначене коло осіб) задля досягнення провідної мети, проголошеної у доповіді. Такі повідомлення публікуються і поширюються у соціальних мережах, месенджерах, у пропагандистських відеороліках, у виступах, тому соціальні мережі є потужним інструментом психологічного впливу на думки, психічний стан, соціальні установки і стереотипи користувачів інтернет-мережі. Серед досліджуваних матеріалів найбільш психологічно інформативними є скріншоти, наприклад:

ШТАБ ХАРЬКОВСКОГО ДВИЖЕНИЯ СОПРОТИВЛЕНИЯ!!!

**МЫ ЗАСТАВИМ ПРЕСТУПНИКОВ
ДЕРЖАТЬ ОТВЕТ ЗА ВСЕ ИХ ЗЛОДЕЯНИЯ**

Сприймання інформації в указаному скриншоті здійснюється завдяки невербальним та вербальним сигналам (політекст або мультитекст), утворюючи єдине комунікаційне поле, в якому аудиторії, завдяки комплексу маніпулятивних прийомів (з огляду на формат тез, наведення переліку таких прийомів не є доречним), за допомогою візуальних сигналів транслюються характеристики українських військових як злочинців та неминучість їх покарання. Такий політекст апелює до емоційної, когнітивної та мотивувальної сфери реципієнтів, формуючи штучно привнесений смисл щодо російських військових як таких, хто вершить відплату.

У цілому, порядок комплексного психолого-лінгвістичного дослідження характеризується множиною взаємозв'язаних лінгвістичних і психологічних ознак, – що дозволяє інтегрувати спеціальні фахові знання з метою вирішення поставлених завдань стосовно об'єктивного змісту інформаційних повідомлень, наявності спонукань (прямих і непрямих), структурної форми висловлювань (твердження, судження, заклики, погрози тощо), наявності (або відсутності) засобів комунікації маніпулятивного характеру та їх потенційного впливу на зміни поведінки аудиторії, емоційного стану, системи знань та ставлення до певних подій, що транслюються аудиторії (в аспекті статті 111–1 КК України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Lakoff G. Thinking points. Communicating our American values and vision. New York, 2006, p. 33.
2. Кара-Мурза С.Г., Манипуляция сознанием. Київ : Оріяни, 2000, 448 с.
3. Магда Є. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 5. С. 138-142.
4. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015, 304 с.
5. Почепцов Г. Войны новых технологий. Харьков : Фолио, 2020. 601 с.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (у ред. від 10.06.2018). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 14.06.2022).

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-7>

Cataraga Olga

*Doctor of Legal Science,
Director of the National Centre
of Judicial Expertise Ministry of Justice,
Chisinau, Republic of Moldova*

Petcovici Piotr

*Deputy Director of the National Centre
of Judicial Expertise Ministry of Justice,
Chisinau, Republic of Moldova*

OBSERVATIONS ON EXPERT ASSURANCE IN COURT CASES RELATED TO COLLABORATIONIST ACTIVITY

Actuality of the theme

The issue of scientific assurance of the judicial process is widely studied by forensic scientists and legal experts. Since the mid-twentieth century, scientists and practitioners have constantly raised the issue of inefficiency of forensic support to law enforcement and court proceedings. The necessary organizational and legal transformations of forensic activities were seen not only in individual improvements of forensic examination procedures and technologies, but also in changes in the structure and functioning of forensic organizations, pooling of forensic activities resources and increasing the level of its coordination.

Obviously, the problem of effective organization of the forensic expert activity was to become one of the priorities of scientific analysis for the new independent field of scientific knowledge – the theory of forensic science, which was formed in the 1980s to study the forensic expert activity and develop recommendations to improve its effectiveness. At the same time, consideration of these issues requires changes in the established in the theory approaches to the analysis of its subject and object. These circumstances led to the formation of a new area of research in the theory of forensic science, which is related to the study of the role of the state in

the organization of the forensic expert activity, as the implementation of state policy in the field of the forensic expert activity [1, p. 3].

We consider the scientific support of the judicial process to be very important in the current situation, when the geopolitical area in which we live is invaded by inter-state conflicts. Crimes related to collaborationism are increasingly on the agenda of the judiciary, the investigation of which requires a specific approach in terms of providing sound scientific evidence. In the paper we aim to make some observations on the scientific support from the perspective of forensic linguistic expertise on the subject of collaborationism, which should benefit the judicial process during the investigation of such crimes.

Objectives of the work

In the paper we aim to make some observations on the scientific support from the perspective of forensic linguistic expertise on the subject of collaborationism, which should benefit the judicial process during the investigation of such crimes.

Research material and methods

A set of general and special scientific methods of knowledge was used to achieve the desired objectives. Initially, the dialectical method was used, according to which all the issues addressed in this article are presented in terms of their unity of content and legal form. To deepen the conceptual apparatus, the following methods were used: logical-semantic, sociological (by studying official, scientific and bibliographical sources) – in the process of collecting and accumulating scientific information about the object of study; comparative – to establish similarities and differences in approaching problems related to the object of study, previous practice as well as their interpretation; legal logic – when presenting reasoning and elaborating proposals, in the context of the object of research.

Results, discussions

The term collaborator dates to the 19th century and was used in France during the Napoleonic Wars. The meaning shifted during World War II to designate traitorous collaboration with the enemy. The related term collaborationism is used by historians restricted to a subset of wartime collaborators in Vichy France who actively promoted German victory [2, p.1]. The negative connotation of the term is also used to designate Germans

and German institutions that cooperated with the Nazi regime, although in their case it is not a foreign occupying force. The use of the term was later extended to people who supported dictatorial regimes in their own country, even when no foreign occupying forces were involved. In Eastern Europe occupied by the Soviet Union after the end of World War II, there were institutions and individuals who collaborated with the Soviet occupation forces until the collapse of the communist regimes in 1989–1990 [3, p. 1].

It is safe to say that the notion of «collaborationism» has more of a political and emotional connotation associated with the tragedies of the Second World War than its significance for the science of criminal law. Therefore, its use to define the crime committed during the armed conflict on the territory of modern Ukraine entails all the «historical baggage» of the experience of its wide application in the post-war period to punish cooperation with the Nazi regime.

Without going into purely procedural details with reference to the term «collaborationism», which we leave to the proceduralists, we will attribute to this term the generally accepted meaning provided by the dictionary. As we know, the only means of scientifically acquired evidence in the judicial process is forensic expertise. In today's society, justice cannot be done without professional expertise, without the meticulous work of experienced and qualified experts. In dealing with cases of collaborationism, too, the judicial body calls on the assistance of judicial experts, including linguistic experts. Practice shows that a text can be a source of evidentiary information needed not only in criminal investigations, but also in civil law disputes in various categories of cases where the formal content of the text of a document, communication or statement is challenged. Linguistic analysis of the substantive, semantic and formal aspect of a speech work is the main way to identify the verbal constructions and linguistic units that fall within the scope of the specific offence provided for in the relevant legal provision. In the last few years, the term «linguistic expertise» has established itself as a common term and has expanded somewhat in scope.

As a common name for this type of expertise, various names have been used over the years – «forensic speech analysis», «lexical and stylistic examination of documents», «research on written speech», «speechwriting», and recently terms such as «linguocriminalistics»,

«legal linguistics», and «forensic speech science» have appeared in the methodological literature. For example, in the Republic of Moldova, the examinations given are attributed to the author's expertise. Regardless of the name, the tasks of this type of forensic expertise are similar, except that, depending on the socio-historical period, one or other prevails.

It is important for the judiciary to be aware of the possibilities of linguistic forensic expertise (author's or otherwise) in order to be able to make full use of scientific assistance in this regard.

Taking into account that in our country (Moldova), this kind of expertise is rarely used by judicial bodies, we consider it important in the current situation to make some clarifications on the object, tasks and possibilities of author's expertise, even if recently saw the light of the printing of the «Guidelines for the author of judicial expertise», which guides the judicial bodies in this sense [4, p. 57, 58]. It should be noted that the guide does not contain ready-made solutions for every case, i. e. we consider our comments on the scientific support in linguistics dedicated to the phenomenon of collaborationism quite welcome.

The object of forensic linguistic expertise is oral and written texts, as well as objects that combine verbal and non-verbal information (a combination of text and image) [5, p. 37].

Traditionally, written texts include publications in periodicals, printed material of mass distribution of propaganda or informational content, books and pamphlets, inscriptions or other texts recorded on paper photographic or video recordings. By now, text messages (including mass mailings), messages on forums and social networks, files sent by e-mail and peer-to-peer networks and publications on websites should be added to this list.

Oral texts, which include public speeches, interviews, negotiations and other communications, are subject to the requirement to be recorded in audio or video format. Linguistic examination of texts reconstructed from memory, outlined or recorded in any other indirect way is not allowed, as in such cases the object of research is substituted. Such materials may be examined by an expert linguist as additional information to clarify the main object under investigation.

Linguistic expert examinations of copies of documents are allowed, but the copies submitted for examination must be certified to exclude possible forgery.

Texts and other materials posted on the Internet are a specific object of linguistic expertise, reflecting the current trends of technological progress. Procedural seizure and fixation of such objects should be performed by an investigator, involving a specialist with relevant qualifications (in the field of computer security, network technology, etc.). Such materials are provided for linguistic expertise in electronic form. This form of materials under examination allows the expert to examine not only the text itself, but also its situational characteristics, which can be expressed in hyperlinks, attached files and illustrations, comments, etc., which would be impossible or difficult when examining paper copies of electronic documents.

It is very important for the judicial body to understand that very often the questions they submit to the expert can be solved exclusively, provided that integrated knowledge is applied in a complex expertise, such as:

- with phonoscopic examination (e. g. when the object of examination is oral speech recorded on a dictaphone);
- handwriting examination (e. g. if the author and the author of a handwritten text are not the same person);
- forensic examination of documents (for instance, if there are suspicions of artificial compilation of a text);
- computer forensics (e. g. if the content of an Internet website, domain names, computer slang, e-mail content, text messages, etc. is to be examined);
- forensic psychological examination (e. g. when testing the theory that at the time of writing the author was not fully aware of his actions and could not control them);
- forensic psychiatric examination (for example, if it is necessary to establish the sanctity or state of mind of the author of a suicide note);
- forensic examination of goods (e. g., in a complex examination of counterfeit goods), etc.

The implementation of such research is connected with the implementation of a set of organizational, legal and methodological measures of regulation of forensic activities on the basis of application of special knowledge for the purpose of effective expert support of law enforcement activities and legal proceedings.

At the same time it is necessary to carry out special measures in such main directions as organizational and legal, scientific and methodological

and personnel support. However, a problem that is not always solved by methodological and scientific support is that of the limits of the competence of the forensic linguistic expert. The distinction between legal and special competences – linguistic and forensic – is a problem that persists less among legal experts and more among authorising officers (judicial body). In practice, there are situations when the judicial expert, the executor of an author's expert opinion (Republic of Moldova), has been claimed to have exceeded his competence by giving the judge's opinion on the preparation of procedural documents (in dispute). Although the prosecutor of the case very well understood what was set out in the expert report on the case and correctly interpreted the conclusion, the defence was unable to assess professionally the conclusions of the expert and the arguments on which he based them [6].

Of course, forensic authoring, being a science on the borderline between linguistic and legal knowledge, it is difficult to correctly determine the boundaries of competence. Scientific solutions to this problem have been put forward by several researchers. The most relevant, in our opinion, are the reasonings presented by Golev N.D. in his works [5, p. 31–33].

The given problem is solved by the types of relations between language and law:

- 1) language as an object of legal regulation,
- 2) language – as an object of research (e. g. the text in dispute).

At the same time, other researchers consider that language – as an object of research – is nothing more than a «linguistic trace» in which data of legal importance are reflected [7, 8].

We believe that there are no essential differences in these views, only that the authors use distinct categories. We advocate operating with forensic ones, i. e. the disputed texts should be taken as «linguistic traces», for easier operation and a unique approach in forensic and expertological frameworks.

If we start from the need for forensic expertise, including author/linguistic expertise, it arises when the judicial body cannot clarify certain facts without the use of special knowledge. Irrespective of the state, the grounds for ordering expertise are similar, as expertise itself is a procedural action, designed to establish certain facts – on the one hand,

and an investigative process, which ensures the establishment or non-establishment of facts, on the other.

In the first case – forensic expertise is a purely procedural activity, governed by strict rules laid down in procedural laws. In the second – nothing legal, being applied scientific theories, which describe fragments of reality, the investigation of which is part of the object of a certain science. In other words, in the process of expertise, specially developed scientific theories and methodologies are applied, directed towards solving concrete research tasks.

Respectively, general reasoning is used to delimit the special competence of the judicial expert in language expertise.

The linguistic forensic expert/author cannot solve problems concerning the qualification of the person's actions, only those concerning the assessment of the content of the investigated object (see above the objects of study of linguistic expertise). With regard to the application of linguistic expertise in solving cases of collaborationism, the same reasoning about competence and its limits must be applied.

The limits of the linguistic expert's competence are not only related to the boundaries between linguistic and legal science. Often problems of competence also arise at the boundaries between other sciences and linguistics (psychology, graphoscopy, etc.).

It is a procedural error for an expert to go beyond the limits of his/her competence. It is an error in dealing with issues that are the prerogative of the law enforcement officer, requiring special knowledge of other sciences or fields of knowledge.

Thus, based on those analyzed in this paper, with reference to the methodological support oriented towards solving problems of collaborationism, necessary to be made available to linguistic experts, we formulate the following -

Conclusions

In the appointment of a forensic linguistic examination, in collaboration cases, it is necessary to proceed from the general provisions of forensic and procedural law and to consider the subjects of the examination.

In carrying out forensic linguistic examinations in cases of collaborationism, just as in other situations, the expert identifies information and

makes an assessment using purely linguistic research methods, rather than being guided by common sense and moral and legal attitude.

The elaborated expertise methods, oriented towards solving the tasks of collaborationism, it is necessary to supplement with enlarged data about the objects of the examination, the algorithm of investigations with the application of integrated knowledge, but also with aspects of delimitation of expert competences.

BIBLIOGRAPHY:

1. Sved A.I. Theoretical prerequisites and price aspect of the implementation in the Republic of Belarus of a unified state policy in the sphere of forensic and expert activity : reports thesis for the degree of Doctor of Law on special information : 12.00.16 / Belarusian State University. Minsk, 2021.
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Wartime_collaboration (accessed 15.06.2022).
3. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Colabora%C8%9Bionism> (accessed 15.06.2022).
4. Guidelines for the author of judicial expertise / Institute of Penal Reforms, Moldova, UNDP, Chisinau, 2022. Brinev K.I., Forensic Linguistics Guide, Barnaul, 2014.
5. Archive of the National Centre for Judicial Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova. *Judicial Expertise Report*. No. 16, 17 of 13.01.2017.
6. Belkin R.S. Forensics course, T. 2 m. 1997. P. 289–345.
7. Zinin A.M. and others. Introduction to judicial expertise. M., 2002.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-8>

Книженко О.О.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології,
Національна академія Служби безпеки України*

Ангелуца Н.П.

*старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Національна академія Служби безпеки України*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

3 березня 2022 року КК України доповнено ст. 111–1 «Колабораційна діяльність», яка вміщує вісім частин та має примітку. Нова норма сконструйована таким чином, що в семи із восьми частин зазначеної статті описано самостійні склади кримінальних правопорушень й тільки у восьмій частині вказуються кваліфікуючі ознаки, які стосуються не всіх описаних вище діянь, а лише тих, які вказані в п'ятій, шостій та сьомій частинах.

Також варто вказати й на те, що за діяння, які описані в перших двох частинах ст. 111–1 КК України встановлено тільки один вид покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Згідно з ч. 2 ст. 12 КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі є кримінальним проступком.

Таким чином, діяння, описані в перших двох частинах статті 111–1 КК України є саме кримінальними проступками, оскільки законодавець за них встановив покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Така редакція зазначеної норми вказує на необхідність внесення змін до назви Розділу I

Особливої частини КК України, оскільки чинна не враховує положень ст. 12 КК України. Поняття «злочини» необхідно замінити на «кримінальні правопорушення».

Необхідно зазначити також й на те, що передбачення в частинах 1 та 2 ст. 111–1 КК України тільки одного виду покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, – може призвести до безкарності діяння у разі коли особа є, приміром, безробітною. У таких випадках кримінально-правовий вплив буде обмежено лише самим фактом засудження під час винесення обвинувального вироку. Чи цього прагнув законодавець, приймаючи вказану норму? У пояснювальній записці до законопроекту, яким запропоновано зміни, вказується на те, що він розроблений з метою встановлення справедливого покарання для осіб, які співпрацюють з державою-агресором [1]. Проте навряд чи назвеш покарання справедливим, якщо в дійсності воно не може бути реалізованим. Отже, зазначені положення закону також необхідно вдосконалити та передбачити альтернативні види покарань.

Висвітлення об'єктивної сторони, потребує врахування того, що законодавець у ст. 111–1 КК України описав декілька самостійних складів кримінальних правопорушень.

Так, ч. 1 ст. 111–1 КК України визначає кримінально караними наступні діяння:

- публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

- публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора;

- публічні заклики громадянином України до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Згідно з ч. 1 примітки ст. 111–1 КК України публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного

кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації.

Законодавець вказав тільки на дві ознаки публічності діяння. А саме, це – використання мережі Інтернет та засобів масової інформації. Проте вказаними ознаками публічність діяння не обмежується. Тобто публічними є дії, що полягають у відкритих висловленнях, що є доступними для невизначеного кола осіб. Ці висловлювання мають містити в собі невизнання громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Відповідно до ст. 111–1 КК України ознака публічності стосується двох діянь: 1) заперечення та 2) закликів. Визначення термінів «заперечення» та «заклики» законодавець не розкриває.

Під запереченням варто розуміти невизнання окремих фактів чи подій. Законодавець кримінально караним визнає не будь-яке заперечення, а тільки публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Отже ч. 1 ст. 111–1 КК України передбачено публічне заперечення:

- здійснення збройної агресії проти України;
- встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Частиною 3 ст. 111–1 КК України встановлено відповідальність за здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту» закладом освіти є юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність [2].

Вказаною нормою закону про кримінальну відповідальність передбачено дві форми протиправного діяння:

– здійснення пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України;

– дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

Пропаганда – це поширення в закладах освіти підтримки та необхідності збройної агресії проти України та тимчасової окупації частини території України.

Друга форма протиправних дій викликає чимало запитань.

Так ч. 3 ст. 111–1 КК України передбачено кримінальну відповідальність громадян України дії яких «спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти». Як бачимо законодавець не конкретизував що саме мається на увазі. Отже, визначаючи об'єктивну сторону вказаного кримінального правопорушення, необхідно звертатися до спеціального закону – Закону України «Про освіту». Зокрема, ст. 32 цього закону говорить, що стандарт освіти визначає:

- вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня;
- загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти;
- інші складники, передбачені спеціальними законами.

Стандарти освіти розробляються відповідно до Національної рамки кваліфікацій [2].

Тобто, виходячи із наведеного, приміром, викладання громадянином України математики чи іншого предмету в молодших класах на тимчасово окупованих територіях також підпадатиме під впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, оскільки будь-яке викладання в закладах освіти має відповідати встановленій освітній програмі відповідного рівня (ст. 33 Закону України «Про освіту») [2], яка, в свою чергу, дотримує встановлені стандарти.

Чи несуть у собі наведені дії суспільну небезпечність для України як держави? Суспільно-небезпечними є діяння, які пов'язані із формуванням політичного світогляду, який шкодить Україні, а не

будь-яка викладацька діяльність в закладах освіти. Отже законодавець надто широко визначив межі караності. Доцільно це діяння тлумачити так, щоб під дію закону про кримінальну відповідальність підпадали діяння, пов'язані із формуванням у школярів політичного світогляду, який шкодить Україні.

Подібна ситуація має місце й при викладенні тексту ч. 4 ст. 111–1 КК України. Зокрема законодавець визначає, що кримінально караною є провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора. Для прикладу, власник пекарні, проводячи свою господарську діяльність, уклав угоду із окупаційною адміністрацією держави-агресора для постачання хліба до закладів освіти, дитячих садочків чи лікарень. Чи містять ці дії суспільну небезпечність для України як держави? Формально такі дії вже мають оцінюватися як злочинні, оскільки законодавець не вказав жодних обмежень щодо видів господарської діяльності. Це по-перше. По-друге, якщо буквально тлумачити положення ч. 4 ст. 111–1 КК України, то її положення мають поширюватися не тільки на громадян України, а також й на іноземців та осіб без громадянства. До такого висновку спонукає зміст ст. 111–1 КК України. Як вже зазначалося вище, в семи з восьми частин цієї статті описуються самостійні склади кримінальних правопорушень. У двох з них (ч. 4 та ч. 6 ст. 111–1 КК України) законодавець не вказує на коло суб'єктів кримінального правопорушення, а в решті конкретизує, що це має бути саме громадянин України. Здавалося б, що шляхом системного тлумачення можна було б дійти висновку, що про громадянина України йдеться у будь-якій частині ст. 111–1 КК України. Проте, застереження, яке міститься в ч. 6 ст. 111–1 КК України наступного змісту – «за відсутності ознак державної зради», – засвідчує про протилежне. Такий зміст закону про кримінальну відповідальність навряд чи відповідає принципу правової визначеності. Згідно з ним обмеження будь-якого права повинно базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.

Передусім кримінально караними мають визнаватися дії, пов'язані з визнанням та сприянням окупаційній владі під час здійснення господарської діяльності, а не сам факт її здійснення. Приміром, це може бути участь у тендері в державних закупівлях держави-окупанта. Також до такої господарської діяльності можна віднести виробництво товарів чи надання послуг, що використовуються збройними силами держави-агресора тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/559222> (дата звернення: 01.06.2022).
2. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.06.2022).

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-9>

Ковкіна Євгенія Володимирівна

*кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник
ННЦ «ІСЕ ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна*

ОСНОВНІ ОБ'ЄКТИ Й ЗАВДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ МОВЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Із початком повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації на територію незалежної України на законодавчому рівні відбувається активне оновлення й доповнення існуючих нормативно-правових актів держави, зокрема, й Кримінального

Кодексу. Так, відповідно до Закону України від 03.03.2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [1], що набув чинності 15 березня 2022 року, передбачається кримінальна відповідальність за вчинення переліку діянь, що сприяють збройній агресії на території України.

У змісті диспозицій статті 111–1 Кримінального кодексу України [2] вказується детальний перелік діянь, за скоєння яких передбачена відповідна міра покарання. Вказане акумулює активізацію такого предмету розслідування на етапі досудового провадження та судового розгляду, як колабораційна діяльність. Відповідно до змісту диспозицій зазначеної статті, відбувається розширення її кола завдань судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення.

Об'єктами лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення у кримінальних провадженнях за фактами колабораційної діяльності є продукти мовленнєвої діяльності, виражені в писемній або усній формі (висловлювання, фрази, виступи, звернення, промови, дописи, креалізовані тексти тощо), що містяться в засобах масової інформації, телебаченні, газетах, листівках і т. ін. Об'єктам притаманні звернення до масової аудиторії, доступність багатьом людям, властивість розповсюдження необмеженому колу адресатів. Досліджувані матеріали мають публічний характер, вони спрямовані на масову аудиторію, привертають увагу багатьох людей, їхня тематика стосується актуальних подій щодо суспільно-політичної ситуації в державі, а також збройної агресії проти України. Зазначені мовленнєві об'єкти мають різні форми вираження, наприклад: – форму фактичних тверджень, у яких висвітлюються актуальні події, конкретні дані, сповіщається про дії певних осіб; – форму оцінних суджень, що передає особисте ставлення до описаних подій, осіб; – форму закликів до певних дій, граматична структура яких виражається спонукальними конструкціями, а лексичне значення передається його змістом.

Під час дослідження об'єктів на предмет встановлення в них мовленнєвих ознак колабораційної діяльності експерт-лінгвіст має на меті виявити чинники, що підтверджуватимуть висновок про

наявність у їхньому змісті висловлювань, виражених у формі публічних закликів, зміст яких обумовлений диспозицією статті 111–1 Кримінального кодексу України, а також встановити в досліджуваних матеріалах лінгвістичні ознаки пропаганди в закладах освіти, спрямованої на сприяння: 1) здійсненню збройної агресії проти України; встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України; 2) уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України.

Із метою реалізації поставленої мети експерту-лінгвісту слід дотримуватися чіткого алгоритму дослідження. Відповідно, завдання лінгвістичного дослідження – це чіткий перелік дій, що проводиться у ході наукового аналізу і призводить до звершення конкретної мети.

На основі теоретичних засад лінгвістичного дослідження, враховуючи практичний доробок, актуальними є такі завдання лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення:

– надати тлумачення значення й походження слів, словосполучень, стійких фразеологічних виразів (ідіом), використаних у досліджуваному об'єкті. Зазначений процес відбувається шляхом пошуку в лінгвістичних (філологічних) словниках потрібних для аналізу об'єкту лексем. У такий спосіб з'ясовуються різні аспекти слів: значення, особливості вимови, написання, будови, сполучуваності, співвідношення з лексемами інших мов – тобто встановлюється лінгвістична інформація;

– інтерпретувати основне і додаткове значення ключових лексичних маркерів в аналізованому контексті. Оскільки мовлення як форма дискурсу й цілісна функціональна структура відкрите для безлічі смислів, існуючих у системі соціальних комунікацій, воно постає в єдності прямих і непрямих, невербальних значень, буквальних і вторинних, прихованих смислів. Отже, перед лінгвістом постає завдання розшифрувати значеннєвий код, який представлений структурними компонентами мовлення;

– здійснити тлумачення об'єктивного змісту лексем і лексичних структур для встановлення варіантів розуміння досліджуваних конструкцій, тобто аналізувати дискурсу в цілому.

Структурно-семіотичне дослідження дозволяє глибше проаналізувати мовленнєві об'єкти (тексти, виступи, промови і т. ін.), що відбивають дійсність. Указаним шляхом виявляються приховані значення об'єкту, контекст його створення, вірогідні інтерпретації адресантом/адресантами тощо. Аналізовані ключові слова, словосполучення в дискурсі можуть поєднуватися, поділятися на підгрупи, розбиватися на семіотичні сегменти, що в сукупності своїй становлять єдине значення, утворюючи конкретний дискурс;

– провести дослідження мовленнєвого об'єкту (або фрагмента) з метою виявлення його змістовної спрямованості, модальності, експресивності й емотивності. У лінгвістиці модальність належить до функціонально-семантичної категорії, що виражає різні види відношення висловлювання до дійсності, а також окремі види суб'єктивної кваліфікації повідомлення. Семантична категорія модальності передає відношення мовця до змісту його висловлювання, цільової настанови, до дійсності і т. ін. Модальність може виражатися у формі ствердження, наказу, спонукання (заклику), побажання, припущення, достовірності, реальності чи нереальності. Категорія модальності є однією з мовних універсалій, що може знаходити вираження на морфологічному, синтаксичному й інтонаційному рівнях мови;

– провести дослідження мовленнєвого об'єкту (або фрагмента) з метою виявлення його формально-граматичних характеристик, специфіки використаних стилістичних засобів і прийомів;

– визначити у висловлюванні конкретних адресатів, до яких звертається мовець, або ж установити їх з дискурсу в цілому. Однією із головних складових мовленнєвого акта заклику є умова успішного здійснення вимовлених дій, тобто коли адресат (адресати) заклику має можливість виконати відповідні дії. Це відбувається у ситуації, коли мовець і адресат є політичними суб'єктами або особами, які є представниками політичних суб'єктів. Отже, мовленнєвий акт розглядається як частина суспільно-політичної комунікації й, водночас, опис майбутньої дії (дій) адресата розглядається як частина суспільно-важливої діяльності, що сприяє досягненню певних ідеалів, поглядів;

– виділити лексичні маркери, що вміщують у собі семантику спонування до виконання певних дій;

– провести граматичний аналіз визначених спонукальних конструкцій щодо виявлення в їхній структурі іллокутивних показників заклику. Реалізація зазначеного завдання передбачає дослідження об'єкту на лексико-граматичному рівні мовлення з метою встановлення, чи відповідає форма висловлювань з урахуванням мовних засобів, ужитих певним адресатом, вимозі іллокутивного вмісту конструкції, тобто чи використані у мовленні слова та словосполучення, що в своїй семантиці мають поняттєву складову спонування взагалі, і чи належить встановлена інформація до комунікативного акту заклику;

– виокремити лінгвістичні ознаки пропаганди, засобами лексико-поняттєвого тлумачення складників досліджуваного мовленнєвого об'єкту з'ясувати різновид пропаганди (у разі її наявності). Згідно з останніми мовознавчими розвідками і відповідно до лексикографічних джерел, повідомлення з лінгвістичними ознаками пропаганди уміщує в собі систематичне поширення та роз'яснення серед певної групи людей (масової аудиторії) за допомогою спеціальних засобів і методів ідей, поглядів та переконань з метою формування у неї потрібного світогляду та мотивації;

– встановити характер інформації, зважаючи на критерій публічності. Публічність є одним з основних компонентів при встановленні висловлювань, виражених у формі закликів. Ознака публічності передбачає відкритість, загальнодоступність, гласність мови, актуальність – націленість мови на злободенні питання життя, її сучасність, відповідність суспільно-політичним проблемам теперішнього часу.

Отже, сучасний етап розвитку лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення потребує розроблення розроблення чіткого алгоритму семантико-текстуального дослідження мовленнєвих об'єктів щодо встановлення в їхній структурі лінгвістичних ознак колабораційної діяльності. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у поглибленні вивчення зазначеного предмету дослідження з метою розроблення послідовного алгоритму

дослідження для використання його під час проведення лінгвістичних семантико-текстуальних експертиз мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 09.06.2022).
2. Кримінальний кодекс України. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_111_1 (дата звернення: 09.06.2022).

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-10>

Міщенко Тетяна Михайлівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту державного фінансового контролю
та аналізу ДПУ
м. Ірпінь, Україна*

СУДОВО-ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА У РОЗСЛІДУВАННІ ФАКТІВ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Термін «колабораціонізм» (від франц. collaboration – співпраця) досить часто вживається в історичній літературі для означення добровільної співпраці (на противагу вимушеній праці) окремих груп чи прошарків населення окупованих територій з окупантами. У науковому значенні цей термін означає різні форми співпраці між окупаційною владою та місцевим населенням і їхніми елітами [1]. До 2014 року вітчизняними науковцями це питання розглядалося лише в історичних аспектах, пов'язаних з Другою світовою війною, проте, нині питання колабораціонізму гостро постало перед Україною у зв'язку з військовою агресією Російської федерації.

Незважаючи на науковий інтерес до поняття колабораціонізму, причин його виникнення, ступеню відповідальності не існує однієї

точної дефініції цього поняття. Традиційно цей термін вживають для позначення політичної співпраці з окупантом, та служби у його збройних формуваннях, при цьому використовується поняття «колабораційна діяльність». Зміни, внесені Закон України від 03 березня 2022 року № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» доповнили Кримінальний кодекс України статтею, яка визначає колабораційну діяльність як «співпрацю громадян держави із ворогом для забезпечення інтересів ворога та заподіяння шкоди власній державі» [2]. Для розуміння проявів колабораціонізму важливим є визначення переліку діянь, які можна кваліфікувати як колабораційну діяльність. Так, стаття 111.1 Кримінального кодексу України вказує на такі дії:

1) публічна підтримка агресії проти України або заперечення її факту (заклики й висловлювання в мережі, ЗМІ);

2) зайняття посади в незаконних органах, створених на окупованих територіях;

3) обрання до незаконних органів, створених на окупованих територіях, організація та проведення виборів, заклики до проведення виборів, референдумів;

4) зайняття посади в судових або правоохоронних органах, створених на окупованій території;

5) участь у воєнізованих угрупованнях, створених на окупованій території, в збройних формуваннях держави-агресора;

6) надання допомоги у веденні бойових дій проти ЗСУ, ТРО, добровольчих формувань, утворених для захисту незалежності України;

7) організація та проведення політичних заходів та спільна інформаційна діяльність з державою-агресором, окупаційною владою;

8) надання матеріальних ресурсів та господарська діяльність;

9) пропаганда в закладах освіти [3].

Цей перелік законодавчо закріплює види колабораціонізму за сферами діяльності, проте вітчизняні науковці знано ширше розглядають види колабораціонізму, використовуючи різноманітні класифікаційні ознаки (таблиця 1).

Таблиця 1

Види колабораціонізму, визначені в наукових джерелах

№ з/п	Автор	Назва джерела	Види колабораціонізму
1	О. Потильчак.	Економічний колабораціонізм в Україні в роки нацистської окупації (1941–1944). – Київ : УДПУ ім. М.П. Драгоманова, 1997. – 29 с.	політичний, економічний
2	Я. Грицак	Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. : навч. посібник. – Київ : Генеза, 1996. – 360 с.	вимушений, добровільний, ідеологічний
3	В. Шайкан	Ідеологічні рудименти і український національно-визвольний рух // Друга світова війна і доля народів України : матеріали 2-ої Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 30–31 жовтня 2006 р. – К. : Зовнішторгвидав, 2007. – С. 369–380	юридичний, політичний, етичний, ідеологічний
4	О. Пісем, О. Мартинюк	Голокост в Україні (1941–1944) : словник-довідник. – 2-ге вид., випр. і доп. – Київ : Сфера, 2007. – 100 с.	економічний, політичний, військовий, релігійний
5	І. Дерейко	Колабораціонізм, поняття / І. Дерейко // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка–Ком / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. // НАН України, Інститут історії України. – Київ : Наукова думка, 2007. – 528 с.	побутовий, адміністративний, економічний, військовий, політичний та військово-політичний.
6	А. Слюсаренко	Україна в роки Другої світової війни : навчальний посібник. – Київ, 2009. – 447 с.	побутовий, військовий адміністративний,
7	В. Дзьобак	Порівняльна характеристика колаборації населення Росії й України в роки радянсько-німецької війни // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2008. – Вип. 11. – С. 252–276.	приватний, державний

Закінчення таблиці 1

№ з/п	Автор	Назва джерела	Види колабораціонізму
8	В. Хвіст	Кримсько-татарський колабораціонізм в роки Другої світової війни: сучасне бачення // Вісник аграрної історії. – № 11–12. – 2005. – С. 114–120.	політичний, військовий, економічний

Джерело: складено за матеріалами [4]

В історичній науці, в масовій свідомості й публічному просторі найбільшу увагу приділяють, як правило, військовому, адміністративному та політичному видам колабораціонізму. Натомість інші види колаборації, зокрема економічний, з багатьох причин лише частково вивчені або до уваги взагалі не беруться. Законодавчо встановлено, що економічною колабораційною діяльністю вважається передача матеріальних ресурсів, іншої фінансової допомоги військовим держави-агресора, а також залученість до відповідної діяльності, в тому числі господарської взаємодії з державою-агресором тощо.

Економічний вид колабораціонізму, пов'язаний із заподіяння матеріальної шкоди власній державі, підтвердження якої потребує неспростовних доказів для притягнення зрадників до відповідальності. Такі докази, в частині документального та нормативного обґрунтування господарської діяльності (обсягів виробництва та реалізації продукції, надання послуг, виконання робіт), фінансової допомоги державі-агресору (надання фінансових чи матеріальних ресурсів, сплата податкових платежів та інших стягнень тощо), може надати судово-економічна експертиза.

Як форма реалізації спеціальних знань судово-економічна експертиза є інструментом підтвердження фактів економічного колабораціонізму, вже встановлених кримінальним провадженням, а її висновки підґрунтям для прийняття обґрунтованих рішень в ході судового розгляду справи.

Експертна практика свідчить, що до початку військової агресії Російської федерації проти України відсутні факти звернення

до судово-економічної експертизи у кримінальних провадженнях з питань колабораціонізму. Проте, під час військового стану, а особливо після закінчення збройного конфлікту, коли проявляться наслідки економічної співпраці з противником, виявляться докази колабораційної діяльності, тоді з'явиться необхідність у спеціальних економічних знаннях у вигляді судово-економічної експертизи. Складність розслідування економічного колабораціонізму зумовлена тим, що воно примушує слідчого заглиблюватися в механізм господарювання, у процеси економічної діяльності суб'єктів господарювання-колаборантів. Насамперед це стосується складних, замаскованих операцій, відображення їх в системі бухгалтерського обліку зі значною «раціоналізацією» технічних і технологічних процесів.

Умовою залучення судово-економічної експертизи у розслідуванні фактів економічної колабораційної діяльності є необхідність дослідження питань, які не можуть бути вирішені слідчим в процесі кримінального провадження і потребують спеціальних знань експерта-економіста, а підставою призначення є Постанова про призначення експертизи, яку складає слідчий, керуючись ст. 110 Кримінально процесуального кодексу України [4].

Предмет такої експертизи можна визначити як сукупність даних, які необхідно встановити щодо конкретного розслідуваного факту колабораційної діяльності із застосуванням спеціальних знань у формі судово-економічної експертизи. При цьому, предмет конкретного експертного дослідження визначає мету пізнавальної діяльності експерта щодо дослідження представлених об'єктів.

Метою судово-експертного дослідження є документальне та нормативне обґрунтування, встановлених в процесі кримінального провадження даних про економічну колабораційну діяльність, шляхом вивчення з фактичної та змістової точки зору матеріальних носіїв інформації про фінансово-господарську співпрацю з країною-агресором.

Предмет та мета конкретного експертного дослідження виявляються через сукупність питань (завдань), які сформульовані в Постанові слідчого про призначення експертизи і розв'язуваних

експертом-економістом. Наприклад, питання слідчого винесені на вирішення експерта-економіста можуть бути сформульовані таким чином:

1. «Яку суму коштів у вигляді фінансової допомоги (або податків інших платежів) перераховано з рахунків (назва юридичної особи) на рахунки окупаційних органів влади (назва) країни-агресора за період (з_ по_)?». В цьому випадку завданням експерта буде – за матеріалами кримінального провадження по факту економічного колабораціонізму документально підтвердити суми перерахованих (сплачених) коштів.

2. «Яка сума матеріальних збитків нанесена державі в результаті передачі матеріальних ресурсів, а саме: (вказується перелік) юридичною особою (назва юридичної особи) як допомога окупаційним органам країни-агресора (з_ по_)?». В цьому випадку завданням експерта буде – за матеріалами кримінального провадження визначити суму матеріальної шкоди заподіяної державі внаслідок господарської взаємодії з країною-агресором.

Вирішення завдань судово-економічної експертизи економічного колабораціонізму потребує чіткого визначення об'єктів дослідження, від достатності яких залежать параметри експертного дослідження, якість експертного висновку та його доказовість. Особливо ретельно підбираються первинні документи, що підтверджують факти проведення господарських операцій. Наразі, виникає чимало питань щодо можливості використання при проведенні експертного дослідження електронних документів та виду (тип носія, тип файлу) у якому вони мають бути надані експерту. Нормами Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [5], якими безпосередньо керуються експерти при проведенні досліджень, не передбачено чіткої позиції стосовно електронного документу. Тому, для визнання електронних документів в якості повноцінних достовірних доказів, необхідно суворо дотримуватися правил процесуального законодавства, а також стандартних прийомів і методики оцінки, дослідження та використання електронних доказів. Тільки в цьому випадку слідчий зможе розраховувати на прийняття експертом-економістом до

уваги подібних документів та, в свою чергу, прийняття судом висновку експерта, який ґрунтується на цих документах [6].

Висловлена думка щодо теоретико-практичних аспектів залучення судово-економічної експертизи у розслідуваннях фактів економічного колабораціонізму не претендує на завершеність, оскільки засади її обґрунтування не є достатньо вичерпними та потребують подальшого дослідження для поглибленого розуміння експертних можливостей у розслідування фактів колабораційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Kolaboracionizm>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03 березня 2022 року № 2108-IX. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zacon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.06.2022).
3. Кримінально процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/s/580-19> (дата звернення: 20.06.2022).
4. Гончаренко О. Проблеми інституційного визначення терміну колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/23.05.2019/pdf/VIM_23_2019-5-24.pdf
5. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/s/580-19> (дата звернення: 20.06.2022).
6. Гриненко І.М., Полєнніков М.О. Дослідження електронних документів при проведенні судово-економічної експертизи. URL: <https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/18-1.pdf>

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-11>

Орлеан Андрій Михайлович

*доктор юридичних наук, доцент,
заступник директора Тренінгового центру прокурорів України*

Берднік Інна Володимирівна

*доктор юридичних наук, доцент,
консультант аналітичного відділу підготовки прокурорів
Тренінгового центру прокурорів України*

ОРІЄНТИРИ РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ч. 1 ст. 111-1 та ст. 436-2 КК УКРАЇНИ

15 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» [1], яким зокрема, доповнено Кримінальний кодекс (далі – КК) України статтею 111–1 «Колабораційна діяльність». 16 березня 2002 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» [2], яким доповнено КК України ст. 436–2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників».

Найбільші складнощі на практиці викликає наявність подібних ознак об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111–1 та ст. 436–2 КК України, які певною мірою збігаються.

Загальними критеріями розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111–1 та ст. 436–2 КК України, є ознаки таких елементів складів кримінальних правопорушень, як об'єктивна сторона та суб'єкт.

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України, полягає у публічних

висловлюваннях – запереченнях або закликах в одній із таких форм: публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України; публічне заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; публічні заклики до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України [3].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 436–2 КК України, характеризується такими альтернативними діями, як виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, а злочину, передбаченого ч. 2 ст. 436–2 КК України, – виготовлення, поширення матеріалів, у яких містяться виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році. Крім того, ч. 3 ст. 436–2 КК України охоплює вчинення таких дій із використанням засобів масової інформації [3].

Як бачимо, через неякісну законодавчу техніку формулювання цих статей є не найкращими, бо маємо збіг ознак об'єктивної сторони щодо такого діяння, як заперечення збройної агресії проти України. Однак задля належного розмежування ознак об'єктивної сторони, варто звернути увагу на інші обов'язкові ознаки кожної із вказаних статей.

Так, обов'язковою за ст. 111–1 КК України ознакою заперечення збройної агресії проти України є публічність. Згідно з п. 1 Примітки до цієї статті публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації [3].

При цьому і заперечення збройної агресії проти України, і поширення матеріалів, у яких міститься заперечення збройної агресії проти України, може відбуватися із використанням засобів масової інформації, що охоплюється ч. 3 ст. 436–2 КК України й одночасно

відповідає ознаці публічності, обов'язковою для ч. 1 ст. 111–1 КК України.

У зазначених випадках збігу більшості наявних ознак має місце конкуренція статей, які передбачають спеціальний і загальний склади кримінального правопорушення. Відповідно до загальнови-знаних правил кваліфікації у таких випадках діяння кваліфікується за тією із них, яка містить найбільшу кількість додаткових ознак складу вчиненого кримінального правопорушення¹. Такою статтею в цьому випадку, на наш погляд, може бути ст. 436–2 КК України, оскільки її нормами передбачено відповідальність за заперечення збройної агресії саме з боку Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році.

На нашу думку, у випадку конкуренції двох розглянутих статей саме ст. 436–2 КК України (її різними частинами) без необхідності додаткової кваліфікації за ст. 111–1 КК України охоплюються:

– вчинене з використанням засобів масової інформації заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році;

– вчинене з використанням засобів масової інформації поширення матеріалів, у яких міститься заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році (публікація статей, розміщення відеозвернень, надання інтерв'ю у ЗМІ, що містять відповідні заперечення, тощо).

До того ж однією лише ст. 436–2 КК України охоплюватимуться заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, які вчинені непублічно (наприклад, висловлення такого заперечення під час бесіди з іншою особою або кількома особами), а також вчинене без використання ЗМІ та без адресування до невизначеного кола осіб поширення матеріалів², у яких міститься заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році (наприклад, підкидання листівок до пошто-

¹ Якщо кримінальне правопорушення передбачене одночасно кількома статтями Особливої частини КК України, то діяння кваліфікується за тією з них, яка містить найбільшу кількість додаткових ознак складу вчиненого кримінального правопорушення.

² Поширення хоча б одного примірника відповідного матеріалу містить склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 436–2 КК України).

вих скриньок, розклеювання їх на дошках для оголошень, розсилання листів певним групам адресатів тощо. Кваліфікація таких дій за ст. 111–1 КК України є неможливою через відсутність ознаки публічності.

Вчинення додатково до вказаних у двох останніх абзацах інших дій³, передбачених ч. 1 ст. 111–1 КК України, свідчитиме про необхідність кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень (ч. 1 ст. 111–1 та 436–2 КК України).

Окрім того, доцільно враховувати, що й у ст. 436–2 КК України передбачено відповідальність за багато інших діянь, щодо яких не виникають питання конкуренції зі ст. 111–1 КК України (виправдовування, визнання правомірною збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, тощо).

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України, є громадянин України, який досягнув 16-річного віку. Водночас суб'єкт злочинів, передбачених ст. 436–2 КК України, – загальний, тобто будь-яка фізична (громадянин України, іноземець, апатрид, біпатрид, біженець), осудна особа, яка досягла 16 років [4, с. 203].

Основним покаранням за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України, визначено позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років. Такий підхід не означає, що це покарання не може бути призначене особам, котрі наразі вказаних посад не обіймають або не займаються відповідною діяльністю. Фактично призначення цього покарання може виконувати так би мовити превентивну функцію та унеможлиблювати зайняття суб'єктом певними видами діяльності або зайняття певних посад у майбутньому.

---

³ • Публічне заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

• публічне заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

• публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;

• публічні заклики до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та(або) окупаційною адміністрацією держави-агресора;

• публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Адже жодного звуження кола суб'єктів через неможливість застосування до них відповідного покарання не відбувається.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) : Закон України від 03.03.2022 р. №2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 20.06.2022).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції : Закон України від 03.03.2022 р. №2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n6> (дата звернення: 20.06.2022).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.06.2022).
4. Кравчук О.О., Бондаренко М.С. Колабораційна діяльність : науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК. *Юридичний науковий електронний журнал*. №3. 2022. С. 198–204.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-12>

Рожков Юрій Олександрович

адвокат,

директор Юридичної компанії «Альянс Правових сил»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ст. 111-1 КК УКРАЇНИ)

Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність була введена до Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1] у березні 2022 року. Однак вже станом на червень 2022 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань міститься понад 1500 проваджень за ст. 111–1 «Колабораційна діяльність» [2].

Стаття 111–1 КК України колабораційна діяльність «Колабораційна діяльність містить вісім частин, що кваліфікують різні аспекти здійснення діяльності, яка має ознаки колабораціонізму. В той же час при наданні правової оцінки діям винної особи за ст. 111 КК України потрібно чітко розмежовувати та відокремлювати колабораційну діяльність від державної зради. Головною кваліфікуючою ознакою колабораційної діяльності є місце вчинення злочину. Колабораційна діяльність, як правило, здійснюється на тимчасово окупованих територіях, які тимчасово непідконтрольні Україні.

З огляду на існуючі публікації фахівців у галузі права [3; 4], а також аналіз ст. 111–1 КК України, можемо стверджувати, що колаборант – це громадянин України, яка співпрацює з окупаційною владою країни-агресора завдаючи шкоду інтересам власної держави. В той же час у частинах 4 і та 6 ст. 111–1 КК України відсутня пряма вказівка на громадянство особа, що здійснює колабораційну діяльність. Від так суб'єктом цього злочину можуть бути і іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебували на території України станом на 24.02.2022 і продовжують перебувати на тимчасово окупованих.

Які ж діяння визнаються колабораційними? У першу чергу це злісне заперечення громадянами України збройної агресії проти України або окупації частини її території. Наприклад, заклики підтримки дій держави-агресора і її збройних формувань, окупаційної адміністрації, заклики співпрацювати з такими органами. Це можуть бути заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території. При цьому зі змісту ч. 1 ст. 111–1 КК України не вдається однозначно встановити кваліфікуючої ознаки колабораційної діяльності – місця вчинення злочину. Наведемо повну цитату для підтвердження цього тезису: «1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними

формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України» [1]. Як бачимо ці дії цілком можуть вчинятись громадянами України як на підконтрольних українській владі територіях України, так і на тимчасово окупованих територіях України, а також на території інших держав, де громадянин України отримав, наприклад, тимчасовий захист. Крім того відсутність визначення у ч. 1 ст. 111–1 КК України місця вчинення злочину зумовлює конкуренцію норм цієї статті із нормами ст. 436–2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників». Так, у ч. 1 ст. 436–2 КК України йдеться про «... виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, ..., виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України...» [1].

Також дана стаття надає кваліфікацію діям осіб, які добровільно зайняли посади в незаконних органах влади, які були створені на тимчасово окупованих територіях. Ст. 111–1 КК України диференціює тяжкість цього кримінального проступку залежно від того, яку посаду займає особа, та які функції нею виконуються. Так, добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої (ч. 2 ст. 111–1 КК України). Зайняття ж посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, або добровільне обрання до таких органів караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої (ч. 5 ст. 111–1 КК України) [1]. Також ч. 5 ст. 111–1 КК України встановила і відповідальність за участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованих

території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території [1]. Навряд чи ступінь суспільної небезпеки від зазначених видів дій є однаковим, а тому названі склади злочинів потребують формування окремих частин у складі ст. 111–1 КК України.

Одним із найтяжчих видів колабораціонізму визнано добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території. За ці види дій передбачено відповідальність у вигляді караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої (ч. 7 ст. 111–1 КК України) [1].

Частина 7 ст. 111–1 КК України також визнає колабораційною діяльністю добровільну участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України [1].

Загалом констатуємо, що розмір санкції ст. 111–1 КК України залежить від тяжкості правопорушення. В нових законодавчих змінах кожен випадок описується окремо. І це можуть бути:

- позбавлення права обіймати певні посади або позбавлення права займатися певною діяльністю строком від 10 до 15 років;
- виправні роботи на строк до 2-х років. Якщо говорити в контексті законодавства, то виправні роботи – це один із тих видів кримінального покарання, яке встановлюється на строк від п'яти місяців до двох років і відбувається за місцем роботи особи;
- арешт строком до п'яти місяців;
- штраф розміром до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- позбавлення волі на строк до 15 років;

– довічне позбавлення волі. Тут ідеться про випадок, коли колабораційна діяльність привела до загибелі людей або настання тяжких наслідків.

Питання відповідності розміру покарання тяжкості вчиненого злочину, передбаченого ст.. 111–1 КК України потребує подальшого вивчення й вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (у ред. від 10.06.2018). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 14.06.2022).
2. Єдиний реєстр досудових розслідувань. URL: <https://erdr.gp.gov.ua/erdr/erdr.web.system.LoginPage.cls>
3. Колабораційна діяльність: 7 форм нового злочину. URL: <https://zib.com.ua/ua/150944.html>
4. Албул С. Колабораційна діяльність: питання визначення та відповідальності. URL: <http://oduv.edu.ua/news>

URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-13>

Рубащенко Микола Анатолійович

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри кримінального права №1,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМАТИКА ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ ТА ПУБЛІЧНИХ ЗАПЕРЕЧЕНЬ: СУДОВО-ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА І КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Унаслідок прийняття та набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року чинний КК України було доповнено

ст. 111–1, яка передбачає відповідальність за колабораційну діяльність. У частині 1 цієї статті було криміналізовано два види діянь.

Перший із них – це давно відоме кримінальному праву України інформаційне діяння – публічні заклики, а саме публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України. Другий – це раніше невідомий вітчизняному кримінальному праву різновид інформаційного діяння – публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Інформаційна природа цих діянь обумовлена тим, що обов'язковою ознакою колабораційної діяльності, вчинюваною у вказаних формах, є предмет кримінального правопорушення – інформація відповідного змісту. Форми її передачі (представлення) можуть бути різними. Як правило, має місце вербальне її транспортування за допомогою усного чи письмового мовлення. Оскільки більшість юристів не володіють спеціальними знаннями з лінгвістики, то виникає потреба в залученні експертів. У цьому зв'язку експертам та правозастосувачу слід мати на увазі таке:

1) предметом цього кримінального правопорушення є інформація, що має у своєму складі заперечення або заклик відповідного змісту. Така інформація обов'язково містить два елементи в сукупності: а) при публічному запереченні – вказівку на відповідний, вказаний у ч. 1 ст. 111–1 КК факт (1) і заперечення цього факту (2); б) при публічному заклику – вказівку на зазначене у ч. 1 ст. 111–1 КК діяння (1) і схилення (спонукання) до його вчинення (2);

2) заклик – це інформаційне діяння, яка полягає у висловленні (повідомленні) адресату в будь-якій формі інформації, зміст якої спрямований викликати в нього бажання (намір) учинити дії чи бездіяльність, зазначені у ч. 1 ст. 111–1 КК. Заперечення – це інформаційне діяння, яка полягає у висловлюванні (повідомленні, проголошенні) у будь-якій формі інформації, змістом якої є непогодження,

висловлення незгоди щодо існування/дійсності факту збройної агресії проти України та/або встановлення й утвердження тимчасової окупації частини території України;

3) заклик завжди має спонукальну (схиляльну) природу, тобто йдеться не просто про вираження особою своїх поглядів та доведення своєї позиції до відома адресату, але й про інформаційний вплив на адресат. Схиляння може бути як явним («потрібно...», «слід...», «ми повинні...» і т. д.), так і прихованим за більш складними лінгвістичними конструкціями, бути так би мовити розлитим у тексті, чи різних його частинах. В останньому випадку якраз і виникає потреба у використанні спеціальних знань (та призначенні експертизи відповідно). Явні (очевидні) заклики можуть бути оцінені правозастосувачем і без звернення за допомогою до експерта. Не дарма чинний КПК України не передбачає випадків обов'язкового призначення судово-лінгвістичної експертизи.

Заперечення на відміну від заклику може й не містити спонукального (схиляльного) компоненту відомостей і полягати виключно у висловленні своєї думки, позиції чи ставлення в т. ч. без намагання викликати в інших осіб бажання заперечувати відповідні факти;

4) публічність передбачає зверненість (повідомлення) інформації, що містить заклик, до широкого (значного) кола осіб. І хоча у примітці до ст. 111–1 КК законодавець надав визначення публічності як поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації, невизначене коло осіб слід розуміти не як кількісну невизначеність, а як саме як значне (широке) коло осіб. Мінімальна межа кількісної характеристики такого кола на жаль досі залишається оціночною, хоча правникам варто було б домовитися принаймні щодо того, що така кількість не повинна бути меншою трьох;

5) публічність заклику ґрунтується на вирізненні двох аспектів публіки: перший – публікою передусім є адресат інформаційного впливу – ті особи, на яких спрямовані спонукальні відомості змісту закликів, другий – публіка це також адресат інформаційного повідомлення – безпосередній одержувач інформації, тобто ті, кому відповідні відомості фактично доводилися до відома. Перший

аспект впливає із змісту повідомлюваної інформації (відповідає на питання, хто має вчинити ті діяння, про які йдеться в заклику), а тому підлягає вивченню експертами, у той час як другий встановлюється правозастосувачем (слідчий, прокурор, суд) і більшою мірою свідчить про зовнішню сторону діяння, як правило обстановку вчиненого (відповідає на питання, хто почув/побачив заклик, до відома кого він реально був доведений).

Для встановлення публічності в разі вчинення публічного заперечення достатньо встановити лише публіку як адресат інформаційного повідомлення. Така відмінність обумовлена тим, що заперечення, на відміну від заклику, не вимагає з'ясування схильального компоненту;

б) існують також і невербальні форми, що можуть виражатися зокрема в жестах та міміці. Важливу роль можуть відігравати також і паралінгвістичні засоби, зокрема інтонація, темп, тембр і т. п. Так, оклична інтонація може свідчити про наявність «схильального» моменту у висловлюванні особи, що є однією із відмежувальних ознак заклику від виловлювання, яке закликом не є. У той же час окремі обов'язкові змістовні елементи заклику/заперечення можуть виражатися вербально (напр., вказівка на необхідність зміни конституційного ладу), а окремі невербально (напр., виражений у жестах чи шляхом демонстрації певного предмету – насильницький спосіб зміни конституційного ладу). З другого боку, навпаки – невербальні чи паралінгвістичні засоби, що супроводжують усне чи письмове повідомлення, можуть вказувати на відсутність того чи іншого елементу заклику/заперечення. З практичної точки зору це означає, що в подібних випадках: а) на дослідження експерту повинні надаватися не лише зразки усного чи письмового мовлення, але й вказуватися в яких умовах (за яких обставин) таке мовлення здійснювалися та які невербальні чи паралінгвістичні засоби супроводжували акт мовлення, б) суд повинен оцінити експертний висновок з урахуванням того, чи надавалися експерту відомості про такі засоби;

7) суб'єкт може повідомляти певні відомості і усвідомлювати, що процес цього повідомлення супроводжується певними діями, котрі мають те чи інше смислове навантаження, тобто усвідомлювати

лінгвістичний контекст свого інформаційного діяння, який є лише фоном його повідомлення. Лінгвістичним контекстом конкретного аналізованого висловлювання можуть бути, зокрема: 1) попередні висловлювання особи (у т. ч. й шляхом перепосту висловлювань інших осіб); 2) відомості, що повідомлялися іншими особами, у т. ч. співучасниками; 4) відомості у вербальній формі, що супроводжують процес повідомлення (зображення, плакати з написами, викрикувані гасла, дії осіб що знаходяться поруч з промовцем тощо). У такому разі контекст може входити в структуру заклику/заперечення як його обов'язкового елементу.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-14>

Свінцицький Андрій

*кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
директор Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

Біла Вікторія

*доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник (наукової установи)
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 111-1 КК УКРАЇНИ
«КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЛЬНІСТЬ»**

Уведення до Кримінального кодексу України нової статті 111–1 «Колабораційна діяльність» спричинила дискусію серед фахівців щодо ознак вчинення колабораційної діяльності та її юридичної конструкції. Як зазначають О. Кравчук та М. Бондаренко, ст. 111–1 КК України охопила значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо

співпраці з державою-агресором, які, по суті, є різними складами кримінальних правопорушень, і в окремих випадках конкурують як між собою, так і з іншими складами злочинів, передбачених нормами КК України [1]. Зважаючи на кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за ознаками вчинення колабораційної діяльності, виникає нагальна необхідність в узгодженні загальних підходів до розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111–1 КК України з іншими складами злочинів.

Найменше дискусій викликає визначення об'єкта злочину, передбаченого ст. 111–1 КК України – основи національної безпеки України. Хоча у літературі висловлюються думки щодо визначення додатковим об'єктом цього кримінального правопорушення життя і здоров'я людей та права власності [1]. Такі висновки зроблені з огляду на зміст ч. 8 ст. 111–1 КК України, де кваліфікаційною ознакою визнано вчинення дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків [2].

Проблеми об'єктивної сторони колабораційної діяльності в Україні були детально проаналізовані у працях [1; 3; 4; 5; 6], а тому зупинимось лише на тих проблемних аспектах, що впливають на кваліфікацію цього кримінального правопорушення. Перше, на що звертається увага, – це необхідність відмежування колабораційної діяльності від державної зради. Як зазначають В. Кузнецов та М. Сийплові: «зважаючи на певну подібність складів державної зради та колабораціонізму є проблема можливого ухилення зрадників від більш суворого покарання, оскільки покарання за більшість форм колабораціонізму є менш суворим, ніж покарання за державну зраду» [4].

Дійсно, більшість зі складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111–1 КК України можна віднести до поняття «перехід на бік ворога в період збройного конфлікту», яке визнано способом вчинення державної зради ст. 111–1 КК України. Детально питання відмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 та ст. 111–1 КК України розглянуто у праці І.В. Берднік та М.Б. Головка, які, серед іншого, звернули увагу на таку основну відмінність: «державна зрада може вчинятися на користь будь-якої держави, а колабораційна діяльність – лише на користь держави-агресора» [6, с. 159].

Наступним проблемним аспектом юридичної конструкції об'єктивної сторони колабораційної діяльності є формулювання диспозиції ч. 4 ст. 111–1 КК України, а саме: «передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора» [2]. По-перше, в цій диспозиції об'єднано дві самостійні юридичні конструкції кримінально караного діяння: передача матеріальних ресурсів та провадження господарської діяльності. По-друге, ці норми конкурують з приписами ст. 111–2 КК України «Пособництво державі-агресору», якою встановлено кримінальну відповідальність за «Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, ... з метою завдання шкоди Україні шляхом: ...; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора» [2]. З приписами ст. 111–2 КК України також конкурують і норми ч. 7 ст. 111–1 КК України в частині добровільної участі громадян України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України [2].

Звернемо увагу на недоцільність актуалізації питання конкуренції норм ч. 4 ст. 111–1 КК України та ч. 3 ст. 260 КК України «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», якою вводиться відповідальність за фінансування, постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, не

передбачених законом воєнізованим або збройним формуванням [2; 4]. В останньому випадку мова йде про взаємодію із тими воєнізованими або збройними формуваннями, діяльність яких не передбачена законодавством ані України, ані іншої держави, ані нормами міжнародного гуманітарного права. Крім того, кваліфікація злочину, передбаченого ст. 260 КК України не залежить від вчинення діяння в умовах воєнного стану, збройної агресії проти України.

Аналіз окреслених неузгодженостей норм КК України свідчить про необхідність визнання основними кваліфікаційними ознаками колабораційної діяльності місця – тимчасово окуповані території України, та обставин вчинення злочину – збройна агресія проти України, воєнний стан. Внесення відповідних змін до законодавства уможливить чітко відмежування складів злочинів, передбачених ст. 111, ч. 2, 4, 7 ст. 111–1, 111–2 КК України.

Ще одним проблемним аспектом кваліфікації колабораційної діяльності є відмежування складів кримінальних правопорушень передбачених ч. 1 ст. 111–1 КК України та ст. 436–2 КК України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» [2]. Конструкція об'єктивної сторони цих злочинів схожа. В обох випадках йдеться про виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії проти України. Однак ст. 436–2 КК України чітко визначає збройний конфлікт, виправдовування або заперечення якого є кримінально караним діянням, тоді як норми ч. 1 ст. 111–1 КК України потенційно мають більш широку дію. Більше того, кваліфікаційною ознакою злочину, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України виступає публічне заперечення, тобто поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації [2]. Ст. 436–2 КК України відповідних ознак не встановлює.

Наступним елементом складу злочину, передбаченого ст. 111–1 КК України є суб'єкт кримінального правопорушення. О. Кузьменко зазначає, що особа злочинця законодавцем визначена відповідно до форм вчинення колабораційної діяльності, а саме: 1) громадянин України (ч. 1–3, 5, 7 та 8 ст. 111–1 КК України); 2) іноземець чи

особа без громадянства (ч. 4, 6 та 8 ст. 111–1 КК України); 3) юридична особа (вчинення будь-якої із зазначених протизаконних дій від імені юридичної особи її уповноваженою особою) [3, с. 339]. За суб'єктом злочину додатково розмежовується склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111–1 КК України та ч. 1 ст. 436–2 КК України. У першому випадку йдеться виключно про громадян України, у другому – і про іноземців та осіб без громадянства. Загалом віднесення до суб'єкта злочинів, передбачених ст. 111–1 КК України іноземців та осіб без громадянства є достатньо дискусійним, зважаючи на визначення колабораціонізму як усвідомленого, добровільного та зумисного співробітництва з ворогом (окупаційною владою) у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам [1; 3, с. 336; 7]. Саме поняття колабораціонізму логічно стосується передовсім громадян України [1].

Суб'єктивна сторона колабораційної діяльності характеризується умислом. О. Кравчук та М. Бондаренко зазначають, що у низці складів кримінальних правопорушень за ч. 2, 5, 7 ст. 111–1 КК важливе значення має встановлення факту добровільності співпраці з окупаційною владою, оскільки вчинення відповідної діяльності під будь-яким тиском зумовлює відсутність складу кримінального правопорушення [1]. Зі свого боку, В. Кузнецов та М. Сийпловіч зазначають, що вказівка на «добровільність співпраці» у названих частинах ст. 111–1 КК України є недоцільною, оскільки вчинення дій під впливом фізичного чи психічного примусу (ст. 40 КК України) може мати різну кримінально-правову оцінку: від пом'якшення відповідальності до її виключення [4].

Окреслена проблематика юридичної конструкції колабораційної діяльності у законодавстві України є лише частиною питань, які потребуватимуть розв'язання. У розмежуванні більшості з названих кримінальних правопорушень важливу роль відіграватиме судова практика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. ГО «Вектор прав людини». Київ, 2022. <http://hrvector.org/podiyyi/22-03-20-mbo>

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
3. Кузьменко О. В. Особливості криміналістичної характеристики колабораційної діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 336–339.
4. Кузнецов В.В., Сийплові М.В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40900/1>
5. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєверодонецьк : СПД Румянцева Г.В., 2020. 121 с.
6. Берднік І.В., Головок М.Б. Основні орієнтири відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 156–162.
7. Грабовський С.І. Колабораціонізм. Енциклопедія Сучасної України : електронна версія / гол. редкол. : І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=4446

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-15>

Топчій Василь Васильович

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
директор Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
м. Ірпінь, Україна*

**МОЖЛИВІ ЕКСПЕРТИЗИ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ, ЯКЕ МІСТИТЬ
ОЗНАКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

15 березня 2022 року набув чинності Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну

діяльність» [1], яким в Україні передбачено кримінальну відповідальність за вчинення низки діянь, що сприяють збройній агресії на території України, про що відповідно були внесені зміни і до Кримінального кодексу України [2], внаслідок чого передбачено кореляцію понять, і визначено колабораційну діяльність, за яку передбачена кримінальна відповідальність та ознаки якої визначені в ст. 111–1 КК України.

Відповідальність за ст. 111–1 ККУ передбачена за: «дії у вигляді публічних висловлювань – заперечень або закликів; зайняття некерівних посад у незаконних органах пропаганди в закладах освіти; економічної співпраці з державою-агресором; зайнятті керівних посад, організації виборів до незаконних органів; політичних та інформаційних заходів; участі у збройних формуваннях, зайняття посад у незаконних судових і правоохоронних органах; вчинення особами (колаборантами), дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків» [2].

Таким чином, враховуючи значний об'єм диспозитивності діянь за які передбачено притягнення особи до кримінальної відповідальності, необхідно звернути увагу на те, що у процесі досудового розслідування, виникає чимало проблемних питань, вирішення яких має сприяти ефективна діяльність експертних установ та окремих експертів [3]. Одним з таких питань є підстави призначення та проведення експертизи у кримінальному провадженні, яке містить ознаки колабораційної діяльності.

Як свідчить аналіз правозастосовної практики, залучення експерта є одним з найбільш поширених процесуальних засобів застосування спеціальних знань під час досудового розслідування та судового провадження [4].

Особливої ваги набувають питання щодо підстав та порядку залучення експерта під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях про посягання на такий специфічний предмет правопорушення, як колабораційна діяльність. У кримінальних провадженнях, розпочатих за ознаками вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111–1 КК України [2], перед слідчими органів безпеки, які відповідно до вимог ч. 2 ст. 216 КПК України [5]

здійснюють досудове розслідування вказаних кримінальних правопорушень, постає нагальне питання про залучення уповноважених експертів, зокрема, для проведення, найбільш типових судових експертиз, для цього виду правопорушення – експертизи відео-, звукозапису, комплексної судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертиз розмов і текстових відтворень та військової експертизи. Звичайно, що це не виключний перелік і до нього можна додати і інші види експертиз, які передбачені нормативними актами України.

На початку XXI століття більшість вчених-правників дійшла висновку, що предметом злочину є вказана в правовій нормі певна річ матеріального світу з властивостями суспільних відносин (охоронюваних законом цінностей), які зазнають або ставляться під загрозу негативних змін внаслідок суспільно небезпечного посягання [6, с. 93; 7, с. 77]. З часом унаслідок еволюції наукової думки та під впливом розвитку новітніх технологій наукова спільнота дійшла висновку щодо доповнення змісту вказаного поняття та визначення предмета злочину як матеріальних та віртуальних предметів об'єктивного світу (які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), діючи на які, суб'єкт посягає на об'єкт злочину. З певними властивостями таких матеріальних та віртуальних предметів закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діяннях особи конкретного складу злочину [8, с. 59–60; 9, с. 231; 10, с. 85–94]. У нашому випадку – це склад злочину передбачений ст. 111–1 КК України [2].

Підставами для призначення, згаданих, експертиз є необхідність з'ясування: експертизами відео-, звукозапису – технічних умов та технології отримання відео-звукозапису, ототожнення особи за фізичними параметрами голосу; комплексної судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертиз розмов і текстових відтворень – фактичні дані про особу автора (чи виконавця) тексту та умови складання мовного повідомлення, що встановлюються експертом на основі спеціальних знань при дослідженні документів та інших матеріалів; чи міститься в досліджуваній інформації негатив; чи містяться у текстах інформація, що спонукає до дій проти людини або групи осіб; чи висловлюють словесні (образотворчі) засоби, які використані

в досліджуваних текстах, негативні емоційні оцінки і негативні установки, характеристики, принижують гідність людини або групи осіб; визначають, чи використані в текстах спеціальні мовні прийоми чи інші образотворчі образи, що мають негативні емоційні оцінки і негативні установки, характеристики; у військовій експертизі – встановлення обставин застосування та дій військових формувань встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків).

Підводячи підсумок, хочеться зазначити, що в процесі експертного дослідження експерт може надати, слідчому, додаткові факти, які мають значення у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень передбачених у ст. 111–1 КК України. Оперативне використання такої інформації дозволить оптимізувати процес розкриття та розслідування таких правопорушень, висувати нові версії, тактично грамотно планувати подальший процес розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України № 2108-IX від 03.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення 05.06.2022 р.)
2. Кримінальний кодекс України : Закон України № 2953-III від 17.01.2002 р. з останніми змінами та доповненнями № 2341-III від 23.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 05.06.2022 р.).
3. Завидняк В.І. Призначення експертиз у провадженнях щодо злочинів, вчинених з особливою жорстокістю. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. Вип. 1. С. 78–82.

4. Завидняк І.О. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій та його консультативна допомога. *Порівняльно-аналітичне право електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. 2019. Вип. 6. С. 453–456.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 5076-VI від 05.07.2012 р. з останніми змінами та доповненнями 4651-VI від 20.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 05.06.2022 р.).
6. Кримінальне право України: загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків : Право, 2010. 455 с.
7. Топчій В.В. Горбачевський В.Я. Окремі особливості досудового розслідування кримінальних проваджень про умисні вбивства. *Науково-практичний журнал РНБО*. 2013. № 1. С. 186–200.
8. Розенфельд Н.А. Кримінально-правова характеристика незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2003. 222 с;
9. Савінова Н.А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Київ: ТОВ «ДСК», 2011. 342 с.
10. Семенюк О.Г. Державна таємниця як предмет злочину. *Інформація і право*. 2016. № 4(19). С. 85–94.

ПОВІДОМЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(у розділі публікують тези доповідей здобувачів вищої освіти,
виконані у співавторстві та/або під керівництвом
наукових/науково-педагогічних працівників)

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-16>

Луцюк Дар'я Павлівна

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: Сорока Ірина

м. Київ, Україна

ЛІНГВІСТИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ

Війна в Україні викликала багато незворотних змін та трансформацій. Події воєнного часу змусили переглянути доктринальні підходи та практичні засоби захисту держаного суверенітету та незалежності, як у питаннях ведення війни так і у притягненні до відповідальності осіб, що скоюють злочини проти основ національної безпеки.

Внаслідок вчинення протиправних дій, які сприяють збройній агресії на території України, Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111–1 під назвою – «Колабораційна діяльність». Колабораційна діяльність може бути здійснена у формі: заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного

суверенітету України на тимчасово окуповані території України, здійснення пропаганди у закладах освіти, проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради та інше [1].

При розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних з колабораційною діяльністю значної уваги заслуговує призначення та проведення лінгвістичних експертиз, оскільки такі кримінальні правопорушення вчиняються у формі активних дій, а саме публічного заперечення чи заклик.

Під лінгвістичною експертизою розуміється спеціалізоване мовознавче дослідження текстових матеріалів, інших мовних об'єктів, а також невербальних засобів комунікації, які в поєднанні з вербальними генерують смисли у повідомленні [2, с. 67].

Лінгвістична експертиза мовлення поділяється на авторознавчу експертизу писемного мовлення та семантико-текстуальну експертизу писемного та усного мовлення.

При проведенні лінгвістичних експертиз об'єктами дослідження можуть бути тексти усного та писемного мовлення, словесні, літерні, фонетичні та комбіновані позначення, а також паралінгвістичні знакові елементи (жести і міміка).

Під час призначення лінгвістичної експертизи при розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних із колабораційною діяльністю, об'єктами лінгвістичної експертизи можуть виступати висловлювання на публічних заходах та пости у соціальних мережах.

В процесі лінгвістичної експертизи призначеної у кримінальному провадженні при розслідуванні колабораційної діяльності, експерту належить з'ясувати наступні питання: які значення мають слова, фрази, зафіксовані в тексті поста або повідомленні, промови, що підлягають дослідженню? яким є об'єктивний зміст досліджуваного словосполучення, речення, тексту, групи текстів, повідомлення, промови? чи містяться у тексті, повідомленні, промови висловлювання, виражені у формі закликів до певних дій? якщо так, то до яких саме дій, чи є ці заклики публічними та яка їх форма

вираження? чи міститься у досліджуваному фрагменті інформація позитивного або негативного характеру щодо того чи іншого суспільного явища? чи містяться у промові ознаки пропаганди? якщо так, то пропаганди чого саме? чи міститься в тексті, повідомленні, промові висловлювання, підтримки діяльності держави агресора та/або окупаційної влади? чи містяться в тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі спонукання до переходу на бік окупаційної влади та держави-агресора? Якщо так, то у формі яких саме дій? чи використані в зазначеному тексті фрагменти іншого конкретного текстового джерел? чи містяться в тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі погрози щодо вчинення певних дій? якщо так, то до яких саме дій? [3].

Результати лінгвістичної експертизи оформлюються відповідним висновком експерта, який визнається окремим джерелом доказу у суді.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що лінгвістична експертиза при розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних із колабораційною діяльністю заслуговує особливого значення, оскільки саме за допомогою цієї експертизи можливо встановити автора тексту та вирішити питання мовленнєвого характеру, які не пов'язані із встановленням фактичних даних про автора. Тому, висновок експерта як результат проведення лінгвістичної експертизи дає можливість слідчому довести факт вчинення кримінального правопорушення, встановити особу, яка вчинила це кримінальне правопорушення та довести її причетність до вчинення цього кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 25–26. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Рогова М.О. Лепеха Т.В. Типи лінгвістичних експертиз. *Дніпропетровський Університет Внутрішніх Справ*. 2017. №3. С. 66–72.
3. Змінились правила лінгвістичної експертизи мовлення. *Юридична практика*. 2021. URL: <https://pravo.ua/zminylys-pravylya-linhvistychnoi-ekspertyzy-movlennia/>

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-17>

Мевша Аліна Володимирівна

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: Патик Леся Леонідівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики та судової медицини

Національна академія внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ФАКТУ ПЕРЕДАЧІ КРАЇНИ-АГРЕСОРУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДИСЛОКАЦІЮ ВІЙСЬКОВИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Події останніх років загострили проблеми, пов'язані із явищем колаборантства на українських теренах. Колаборантство – це співпраця з недружніми державами проти власної країни, битва проти своєї держави на користь загарбника, допомога окупантам та участь у переслідуванні патріотів батьківщини, громадянином якої є колаборант [1]. *Йдеться про людей, які, маючи можливості, вчиняють активні дії для захоплення територій, і у тому числі співпрацюють з окупантом, аби це й отримати якісь посади. Серед іншого також передають йому матеріальні ресурси.*

Співпраця громадян України з окупантами має різні форми, зокрема: військову, політичну, господарську, адміністративну. На превеликий жаль, серед цих осіб є чимало налаштованих проти України, які добровільно, сумлінно та віддано служать окупантам.

На сьогодні, значна частина громадян України продовжує зраджувати власну країну. Колаборанти по різному передають інформацію ворогу про місце знаходження наших захисників. Характерним прикладом слугує випадок на Хмельниччині, де **54-річний чоловік сприяв російським окупантам у проведенні підривної діяльності проти України.** Зрадник передавав фото та відео матеріали про **функціонування та охорону військових частин, розташованих в обласному центрі; повідомляв про місця дислокації українських**

військовослужбовців та маршрути переміщення їхньої техніки. Також чоловік передавав відомості про фортифікаційні споруди навколо Хмельницького. Маючи військову освіту, він розробив та передав ворогові **карту-схему** оптимально вигідного маршруту їх танкового наступу в **обхід цих захисних споруд** [2].

Серед зафіксованих випадків такої злочинної діяльності встановлено, що здебільшого колаборантами стають особи жіночої статі. Для прикладу, мешканка Хмельницька збирала та передавала розвіддані представнику спецслужби Російської Федерації, з яким спілкувалася у забороненій в Україні соцмережі «Однокласники». За винагороду зловмисниця виконувала «замовлення», зокрема: встановлювала координати розташування об'єктів військової та критичної інфраструктури області; мітки з точною локацією відправляла куратору через месенджер; поширювала матеріали із закликами до зміни меж території та державного кордону України, з виправдуванням російської агресії та критикою української влади й ЗСУ. Для розповсюдження **ворожих пропагандистських «дописів» та репостів вона створила інформаційний паблік у Фейсбук [3].**

При розслідуванні фактів колаборанства потрібно зосередити увагу на певних особливостях. Так, для будь-якого кримінального провадження передумовою початку досудового розслідування є надходження до правоохоронного органу заяви або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення. Це може бути заява громадянина як в усній, так і в письмовій формі, яка може передаватися особисто, так і через поштове відділення до певного правоохоронного органу.

Із заявою чи повідомленням може звернутися як звичайний громадянин, який став свідком події, так і потерпіла особа. В даному документі повинні бути присутні правдиві свідчення про те, що саме та особа є колаборантом або має до нього відношення, підтвердження цієї інформації. Наприклад, заявник зміг бачити правопорушника, коли той фотографував околиці місцевості, військових об'єктів і при цьому вів себе підозріло, постійно оглядався та нервував.

Поряд з цим, є певні строки розгляду таких заяв, відкриття кримінального провадження. Зокрема, слідчим, прокурором не пізніше

доби після подання заяви, повідомлення про вчинення правопорушення або самостійного його виявлення вносяться відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та розпочинається розслідування, під час якого вже досліджується конкретна інформація, докази, відомості тощо.

Після внесення відомостей до ЄРДР слідчий може перевірити достовірність фактів причетності даної особи до колаборації. Для початку слід розпочати з негласних слідчих (розшукових) дій фактичними підставами яких слугують: потреба діяти невідкладно для врятування життя людей та запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину в інтересах здійснюваного кримінального провадження негласно.

Щоб довести факт причетності особи до колаборації слід вилучити у підозрюваної особи інформацію з технічних засобів, за допомогою яких здійснювалася передача даних: фото, відеофіксації. Подальші дії слідчий фіксує складанням протоколу негласних слідчих (розшукових) дій, до якого в разі необхідності може долучити додатки. Також фіксація може здійснюватись за допомогою технічних засобів відомостей на носіїві інформації.

Слідчий може зібрати потрібну йому інформацію й іншими шляхами, такими як: аудіо-, відеоконтроль підозрюваного, особливість даного засобу полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці з використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних колаборацією; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, що полягає в негласному проведенні з застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передавалась підозрюваним, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду) та інші[4].

Також для покращення швидкості роботи щодо ліквідації колаборантів у міністерстві цифрової трансформації існує низка онлайн-інструментів, зокрема, електронна пошта, онлайн-боти. Наприклад, був створений спеціальний чат-бот для збору даних про пересування

армії агресора та самих зрадників нашої країни. Головною особливістю даного бота від усіх інших, є авторизація через портал «Дія». Це потрібно для того, щоб диверсанти не змогли спамити фейковими новинами, фото або відео [5].

Отже, як видно з наведеного вище, доказування фактів причетності особи до колаборації має низку особливостей, які впливають на можливість притягнення правопорушника до кримінальної відповідальності (штраф, арешт, позбавлення волі на строк до 15 років тощо). Наша держава зобов'язана жорстко і невідворотно переслідувати зраду і колаборантство, підтримувати патріотичні вчинки громадян і карати антидержавні дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колабораціонізм. Вікіпедія.URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Колабораціонізм>
2. У Хмельницькому викрили чоловіка, який працював на російську розвідку. *Всім*. URL: <https://vsim.ua/Kryminal/u-hmelnitskomu-vikrili-cholovika-yakiy-pratsyuvav-na-rosiysku-rozvidku-11609943.html>
3. СБУ затримала хмельничанку, яка працювала на російську розвідку. *Всім*. URL: <https://vsim.ua/Kryminal/sbu-zatrimala-hmelnichanku-yaka-pratsyuvava-na-rosiysku-rozvidku-11582393.html>
4. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>
5. «Ворог: Минцифры создало чатбот, где можно сообщить о передвижении оккупанта. *Экономическая правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2022/03/10/683691/>
6. Покарання за зраду. Про відповідальність за колабораційну діяльність. *Безоплатна правова допомога*. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pokarannya-za-zradu-pro-vidpovidalnist-za-kolaboratsijnu-diyalnist/>

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-18>

Тиць Єлизавета Андріївна

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: Патик Леся Леонідівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики та судової медицини

Національна академія внутрішніх справ

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИКИ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОЛАБОРАЦІОНІЗМОМ

Криміналістика завжди займала важливе місце у кримінальному провадженні. Це одна з найважливіших сторін у процесі розслідування кримінальних правопорушень будь-якого характеру. Попит на досвідчених експертів-криміналістів зростає з кожним роком, в міру того, як розвиваються технології. Ця професія потребує постійного удосконалення навичок працівників. Використання сучасних методів дослідження, заходів і засобів безперестанно впроваджується в діяльність криміналістів.

В XXI столітті кожна людина тяжко уявляє свій день без сучасних технологій. В повсякденному житті майже на кожному кроці нас супроводжують досягнення в технічній та інформаційній сфері. Інноваційні пристрої та гаджети значно полегшують наше життя. Так само вони полегшують роботу експертів-криміналістів, роблять робочий процес більш ефективним і швидким. Сучасні технології дозволяють проводити важливі для кримінального провадження експертизи та отримувати точні результати.

З 24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабну війну проти України, яка супроводжується жорстокими кримінальними правопорушеннями, скоєними російськими солдатами і навіть громадянами нашої країни. За допомогою сучасних методів криміналістичного дослідження, цілком реально визначити особу

правопорушника, спосіб вчинення правопорушення, знаряддя та інші важливі фактори, які можуть довести винуватість особи та притягнути її до відповідальності.

Поширеними кримінальними правопорушеннями під час військових дій в Україні стала колабораційна діяльність та державна зрада.

Державна зрада – умисно вчинене діяння громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [1].

Колабораціонізм – публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України [1]. Під час кризових обставин, людська психіка стає вразливою, схильною до сумнівів, недовіри та інших негативних емоцій та почуттів, які можуть вплинути на об'єктивне бачення реальної обстановки. Тож Російська Федерація активно користується цим явищем, розповсюджує фейкову та пропагандистську інформацію.

З початку військового вторгнення на територію України, станом на 05.05.2022 р. було зареєстровано близько 360 проваджень за державну зраду та колабораціонізм. Найбільшу кількість кримінальних правопорушень цього характеру, було виявлено в Луганській, Донецькій та Запорізькій областях, повідомляє Державне Бюро Розслідувань [2].

Експерти-криміналісти приймають активну участь у розслідуванні кримінальних правопорушень під час військових дій в усіх областях України. Вони беруть участь у збиранні речових доказів під

час проведення слідчих (розшукових) дій (наприклад, різних видів огляду, допиту, обшуку тощо) та здійснюють дослідження уже виявлених предметів, об'єктів, інформації (наприклад, криміналістичні види судових експертиз, дослідження у сфері комп'ютерних технологій, фототехнічні та інші види досліджень). За допомогою таких фахівців стає реально довести причетність особи до кримінального правопорушення.

У криміналістичній практиці використовуються технології розроблені та призначені для судової практики, що значно полегшують розслідування кримінальних правопорушень колабораційного характеру. Це техніко-криміналістичні засоби (пристрої та матеріали, що використовуються для збирання та дослідження доказів, збирання інформації); засоби фото- та відеофіксації, лупи (з підсвічуванням і без), дактилоскопічні порошки, металошукачі, ультрафіолетові освітлювачі, типографська фарба, електронні бази знань; методи фіксації та оцінки інформації. Також, інноваційними вважаються біометричні засоби, що виміряють поведінкові та фізичні характеристики особи (наприклад, біометричні пристрої розпізнавання відбитків пальців, розпізнавання обличчя, розпізнавання райдужної оболонки ока і розпізнавання мови).

Не так давно почали використовувати безпілотні літальні апарати (далі – БПЛА), оснащені засобами стеження, для отримання інформації. З 2020 року у Службі безпеки України запроваджено експертизу безпілотних літальних апаратів. Якщо БПЛА масою до 20 кг, то польоти виконуються без подання заявок на використання повітряного простору, та без інформування відповідних органів, але за дотримання деяких вимог. В інших випадках польоти виконуються у межах спеціально встановлених зон та маршрутів з дотриманням вимог щодо подання заявок на ВПП, отримання дозволів та умов ВПП, інформування органів управління Повітряних Сил ЗС України, органів Державної прикордонної служби України, органів ОЦВС, органів ОПР/УПР [3]. Криміналісти застосовують БПЛА з фотоапаратами, відеокамерами, тепловізорами, приладами нічного бачення, радіоелектронної розвідки. Безпілотні літальні пристрої виявились дуже корисними в процесі розслідування кримінальних

правопорушень даної категорії. Вони дають змогу дослідити місце правопорушення та ефективно зібрати доказову базу.

Підсумовуючи слід зазначити, що без методів, засобів та заходів, які використовують експерти-криміналісти у своїй діяльності, розслідування кримінальних правопорушень (особливо проти безпеки держави, її територіальної цілісності та суверенітету), було б дуже складним та довготривалим процесом. Безсумнівним є той факт, що криміналістична діяльність допомагає боротись зі злочинністю в країні, здійснює ефективне розслідування, попередження кримінальних правопорушень, на високому професійному та науково-технічному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Поточні результати діяльності Державного Бюро Розслідувань станом на 05.05.2022 р. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=dHzZjp8ja6s>
3. Про затвердження Правил виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України : Наказ від 08.12.2016 р. № 661. *Міністерство оборони України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0031-17#Text> .
4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> .
5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ від 08.10.1998 р. № 53/5. *Міністерство Юстиції України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-19>

Шейда Олена

Національна академія внутрішніх справ

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ КОЛОБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап розвитку нашої держави характеризується глибокими соціально-політичними змінами, спрямованими на подолання корупції, забезпечення економічного зростання, розвиток демократії, розширення прав і свобод людини, наближення суспільства до європейських та міжнародних стандартів. Ці процеси відбуваються в складних умовах економічної нестабільності, проявів екстремізму та тероризму, зростання корисливої та насильницької злочинності. При цьому змінюються якісні та кількісні показники злочинності. Низьке матеріальне становище окремих груп населення має, з одного боку, зростання кількості злочинів, з іншого – злочинність стає переважно організованою та професійною, характеризується сміливістю та агресивністю.

Одним із основних завдань кримінального провадження є швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, яке значною мірою покладено на органи досудового слідства.

Метою є теоретичне дослідження експертного забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності.

Судова експертиза розширює пізнавальні можливості слідчого та суду та є найбільш кваліфікованою формою використання спеціальних знань при розгляді кримінальних та цивільних справ. Результати експертного дослідження оформлюються спеціальним процесуальним документом – висновком експерта, який є доказом у справі.

З метою підвищення ефективності організації розслідування та розкриття злочинів загалом, для добре налагодженої системи використання спеціальних знань, необхідно вдосконалювати експертну

діяльність шляхом впровадження як нових методів та методик дослідження, так і підготовку судових експертів.

Щодо вдосконалення експертної діяльності, насамперед слід постійно вивчати слідчу практику, у тому числі знати нові види злочинів, способів їх скоєння, які спричиняють появу нових об'єктів дослідження. Поінформованість експертів у цьому напрямі залежить від чіткої взаємодії їх зі слідчим. Воно має здійснюватися у вигляді консультування з приводу призначення експертиз, відбору зразків, формулювання питань експерту, а також у вигляді систематичного ознайомлення працівників слідчих підрозділів про сучасні можливості експертних досліджень, правила виявлення та вилучення об'єктів, що містять доказову інформацію. Так, наприклад, при розслідуванні колобораційної діяльності підозрюваного інколи виникає необхідність у вилученні комп'ютерної інформації, яка може бути знищена підозрюваним.

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування [1]. Виконання цього завдання неможливе без впровадження у практику боротьби зі злочинністю сучасних науково-технічних засобів, нових методів виявлення та вилучення об'єктів, пов'язаних зі злочинном, сучасних методик експертних досліджень. Від кількісного та якісного показників забезпечення досудового розслідування сучасними досягненнями науки і техніки значною мірою залежить швидкість розслідування, повнота й якість зібраних матеріалів кримінального провадження.

Для ефективності будь-якого виду людської діяльності, включаючи й діяльність з розслідування кримінальних правопорушень, потрібно відповідне його забезпечення. Саме слово «забезпечувати» означає постачати щось у достатній кількості, задовольняти певні потреби, створювати умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось, захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки.

Результатом експертних досліджень як у державному управлінні, так і в приватній діяльності є конкретні висновки, які формуються на основі досліджень певних суб'єктів зі спеціальними знаннями. Зроблені висновки не можуть бути оформлені за правилами, встановленими для документів, що розглядаються в суді.

Експертну діяльність можуть здійснювати фізичні особи, науково-дослідні організації та установи, ВНЗ, юридичні особи незалежно від форм власності, а також спеціально створені колективи: професійні ради, комісії. Це означає, що юридичними особами можуть бути юридичні та фізичні особи, які організують та безпосередньо здійснюють різні види досліджень. Обов'язковою вимогою до безпосередніх суб'єктів дослідження є наявність відповідних наукових знань у конкретній галузі (спеціальних знань).

Експертна діяльність – це специфічний вид діяльності людини, який:

- засновані на практичних і теоретичних наукових знаннях;
- має пізнавальний, дослідницький характер;
- може здійснюватися в різних сферах громадської діяльності;
- використовує методи, які не суперечать закону і моральні норми і базуються на сучасних наукових досягненнях;
- орієнтується на всебічне, повне, об'єктивне, комплексне вивчення предметів, процесів чи явищ;
- призводить до нової інформації та висновків.

Співпраця або колаборація – процес спільної діяльності в будь-якій сфері двох або більше людей або організацій для досягнення спільних цілей, якими є обмін знаннями, навчання і консенсус.

Цей процес зазвичай вимагає присутності керівного органу, а форма керівництва може бути публічною за участі рівноправних членів децентралізованої громади. Вважається, що колеги можуть бути більш успішними в конкуренції за обмежені ресурси. Співпраця може існувати для протилежних цілей, але в цьому контексті це поняття використовується рідко.

Співпрацю також називають сукупність учасників процесу співпраці.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженої Законом України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX, введено воєнний стан в Україні. 15 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 3 березня 2022 року № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законів України

щодо передбачення кримінальної відповідальності за спільну діяльність», метою якого є вирішення одного з найважливіших питань проти України. Зміни до статті 55 КК України передбачають позбавлення права обіймати певні функції чи займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення злочинів проти національної безпеки України на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Крім того, КК України доповнено статтею 111–1, яка визначає поняття співробітництва та його форми, а також відповідальність за вчинення злочину, визначену цією статтею.

Підготовче розслідування під процесуальним керівництвом прокуратури Краматорського району завершено, чоловіку пред'явлено обвинувачення у пособництві (ч. 1 ч. 111–1 КК України).

Досудовим розслідуванням встановлено, що 25 березня 2022 року мешканець м. Краматорська записав на мобільний телефон відео, в якому заперечував здійснення збройної агресії РФ проти України та публічно закликав громадян до підтримки незаконних рішень та дій держави-агресора. Надалі він виклав запис на власну сторінку у соціальній мережі TikTok [2].

В Офісі Генерального прокурора вказали, що це перший обвинувальний акт, спрямований до суду за провадження колабораційної діяльності (ст. 111–1 Кримінального кодексу, що набрала чинності 15 березня 2022 року). За 15 днів дії зазначеної статті вже зареєстровано 151 кримінальне провадження [2].

Вона дозволяє притягати до відповідальності осіб, які у будь-якій формі співпрацюють із державою-агресором. Санкція за скоєння злочину передбачає покарання до 12 років позбавлення волі.

Закон не має зворотної дії у часі. Тобто всі порушення, скоєні до набрання чинності закону і які є продовжується злочином, що неспроможні бути предметом кримінального провадження.

Підсумовуючи слід зазначити, що експерт, будучи одним із учасників процесу, зобов'язаний виконувати певні моральні норми, зумовлені його професією. Ці норми відрізняються своєю специфічністю від аналогічних норм інших юридичних спеціальностей та, зокрема, від слідчої та судової етики. У процесі організації розслідування злочинів використання спеціальних знань має

важливе значення, оскільки сприяє встановленню істини у справі, і є невід'ємною частиною судочинства загалом. Якість проведення судових експертиз залежить від належного рівня підготовки експертів. Така підготовка під час отримання професійних знань фахівцями та експертами має здійснюватися з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу, використання інноваційних технологій та запитів практичних органів.

У кримінальному законодавстві переважної більшості країн світу факт колабораціонізму кваліфікується як злочин проти своєї держави і зазвичай сприймається як державна зрада. У деяких державах колабораціонізм також прирівняний до різновиду екстремізму, а особи, які здійснюють таку діяльність у межах державного перевороту і перебували при владі тривалий час, піддаються вищою мірою покарання чи люстрації. Як це працюватиме в Україні – покаже лише час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-17. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. В Украине направлен в суд первый обвинительный акт за коллаборационизм. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210314_v-ukraine-napravlen-v-sud-pervyy-obvinitelnyy-akt-za-kollaboratsionizm

НОТАТКИ

Publishing house “Liha-Pres”
9 Kastelivka str., Lviv, 79012, Ukraine
44 Lubicka str., Toruń, 87-100, Poland

Printed by the publishing house “Liha-Pres”
Passed for printing: September 7, 2022.
A run of 150 copies.